

Tema kompetensinvandring

ATTRAHERA OCH BEHÅLLA

– FLER INTERNATIONELLA
STUDENTER FÖR
MINSKADE
KOMPETENSBRISTER

Almega – Sveriges största arbetsgivar- och branschorganisation för tjänsteföretag. Våra medlemsföretag representerar ett 60-tal branscher inom den svenska tjänstenäringen. Almega är den största förbundsgruppen inom Svenskt Näringsliv.

Rapporten har författats av:

Fredrik Voltaire, Näringspolitisk expert – utbildning och kompetensförsörjning
e-postadress fredrik.voltaire@almega.se, tel 08-762 69 14

Almega
Sturegatan 11
Box 555 45
102 04 Stockholm

FÖRORD

Den kunskapsintensiva tjänstesektorn är en viktig motor för tillväxt genom snabbt ökande produktion och export. En utmaning för sektorn är svårigheten att hitta rätt kompetens. Trots betydande arbetslöshet ökar kompetensbristerna, vilket ger längre rekryteringstider och flaskhalsar i tjänsteföretagens verksamhet. Därför behövs kompetensinvandring.

En form av kompetensinvandring utgörs av internationella studenter som påbörjar svenska högskoleutbildningar och som senare söker sig till den svenska arbetsmarknaden.

Rapporten visar på behovet av en mer aktiv politik för att attrahera och behålla internationella studenter. Idag etableras endast en av tio internationella studenter på den svenska arbetsmarknaden efter fullföljda studier. Högskolepolitiken behöver bli mer marknads- och talangorienterad, bland annat genom satsningar på karriär- och etableringsstöd. Därtill behövs förändringar inom migrations-, skatte- och bostadspolitiken.

Genom bättre villkor för kompetensinvandring kan den kunskapsintensiva tjänstesektorn ges rätt jordmån för tillväxt, vilket i sin tur ger minskad arbetslöshet och ökade möjligheter till förbättrad integration.

Ulf Lindberg
Näringspolitisk chef, Almega

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	5
2. GLOBALISERINGEN OCH ARBETSMARKNADEN	6
2.1 MOT EN GLOBAL VARU- OCH TJÄNSTEMARKNAD	6
2.2 SVENSK KONKURRENSKRAFT I INTERNATIONELL JÄMFÖRELSE	7
2.3 HÅRDNANDE UTBILDNINGSKONKURRENS	9
2.4 ÖKAD EXPORT AV KUNSKAPSINTENSIVA TJÄNSTER	10
2.5 VÄXANDE KOMPETENSBRISTER, NYA KOMPETENSBEHOV	11
3. HÖGRE UTBILDNING SOM EXPORTTJÄNST	14
3.1 FORMER AV UTBILDNINGSEXPORT	15
3.2 VÄRDET AV ATT ATTRAHERA OCH BEHÅLLA STUDENTER	16
3.3 VAD TJÄNAR SVERIGE PÅ ATT ATTRAHERA OCH BEHÅLLA INTERNATIONELLA STUDENTER?	18
4. DEN GLOBALA UTBILDNINGSMARKNADEN VÄXER	22
4.1 ORSAKER TILL ÖKAD STUDENTMOBILITET	23
4.2 MER INTERNATIONELLT FOKUS I HÖGSKOLEPOLITIKEN	25
4.3 STRATEGIER FÖR INTERNATIONALISERING AV HÖGRE UTBILDNING	27
4.4 EFFEKTERNA AV STUDIEAVGIFTER	29
5. ATTRAKTION OCH ETABLERING PÅ ARBETSMARKNADEN	32
5.1 SVERIGES FÖRMÅGA ATT ATTRAHERA INTERNATIONELLA STUDENTER	33
5.2 SVERIGES FÖRMÅGA ATT BEHÅLLA INTERNATIONELLA STUDENTER	38
6. SLUTSATSER	50
KÄLLOR	52

1. INLEDNING

Det senaste halvsekle har präglats av ökad ekonomisk och politisk globalisering, med större internationell konkurrens mellan företag och mellan nationer. Regeringar runt om i världen använder i ökad utsträckning utbildnings- och näringspolitiken för att skapa de bästa förutsättningarna för konkurrenskraft, och för att gynna näringslivets specialisering mot ökad kunskaps- och teknikintensitet.

Men globaliseringen består också av växande marknader, ökad ekonomisk integration och mer internationellt politiskt samarbete. Den kunskapsintensiva tjänstesektorn har gynnats och vuxit snabbt genom bland annat ökad tjänsteexport. Kunskapsintensiva tjänster är en ny tillväxtmotor som har genererat hundratusentals nya jobb, varav många kräver högskoleutbildning. Sektorn har fortfarande stor tillväxtpotential men den bromsas av omfattande kompetensbrister och rekryteringsproblem hos företagen.

Kompetensbristerna har många orsaker. Till exempel snabb tillväxt, bristande utbildningsdimensionering och -relevans för arbetsmarknaden, samt svårigheter att matcha utbudet av ledig arbetskraft mot efterfrågan. Goda möjligheter till kompetensinvandring av kvalificerad arbetskraft är därför en viktig kompletterande möjlighet att ta till när arbetsgivarna inte hittar rätt kompetens i Sverige. Att attrahera och behålla internationella studenter är en hörnsten i detta sammanhang.

Globaliseringen har medfört växande migrationsströmmar av både kvalificerad och okvalificerad arbetskraft. Antalet högskolestudenter växer snabbt globalt, främst i tidigare utvecklingsländer. Men det finns en stor efterfrågan på utbildning som inte möts på grund av att utbyggnaden av den högre utbildningen tar tid. Därför har också studenternas internationella rörlighet ökat kraftigt. En global utbildningsmarknad har uppstått och ett perspektivskifte har börjat ske i högskolepolitiken, i riktning mot att se högre utbildning som en värdefull exporttjänst.

En del av denna rapport handlar om att belysa hur internationella studenter som kommer till Sverige genererar en rad värden, både ekonomiska och kvalitativa. Beräkningar görs som visar på ett betydande exportvärde som genereras av internationella studenter genom studieavgifter, genom konsumtion under studietiden och via etableringen på arbetsmarknaden. Utbildningsexport kan också bestå av att kurser säljs via digitala lärplattformar, via konsulttjänster och etablering av lärosäten i andra länder.

Ett centralt område i rapporten handlar om att göra en bedömning av Sveriges förmåga att attrahera och behålla internationella studenter. Huvudfokus ligger på studenter från länder utanför EU/EES, så kallade tredjelandsstudenter. Detta är den snabbast växande studentkategorin globalt som många länder konkurrerar om att attrahera, och dessutom har många länder infört studieavgifter för dessa studenter. Däribland Sverige.

Slutsatserna i rapporten är att det finns stora behov av att vässa Sveriges attraktionskraft för internationella studenter och förbättra etableringen på arbetsmarknaden. Möjligheterna till ökad utbildningsexport är stora men det kräver att högskolepolitiken blir mer orienterad mot den globala utbildningsmarknaden.

2. GLOBALISERINGEN OCH ARBETSMARKNADEN

Det senaste dryga halvseklets trend mot ökad globalisering har påverkat näringslivets strukturuomvandling och förändrat kompetensbehoven. Den ökade globala konkurrensen och marknadstillväxten har inneburit stora tillväxtmöjligheter, men också medfört krav på effektiviseringar och specialisering. Sverige har haft ett försprång genom investeringar i teknik och humankapital, men det krymper snabbt i och med att tidigare utvecklingsländer satsar mer på forskning och utbildning. Humankapitalet blir samtidigt allt mer rörligt, och konkurrensen ökar om de bästa lösningarna för att attrahera och behålla talanger internationellt.

De kunskapsintensiva tjänsteföretagen växer och blir mer exportinriktade vilket omformar kompetenskraven på arbetsmarknaden och leder till höjda kunskapskrav. Högskolepolitiken blir därmed allt viktigare för näringslivets tillväxtmöjligheter.

Ett exempel ur forskningen är att Eklund, Karlsson och Pettersson (2013) analyserar sambandet mellan utbildning och tillväxt, och finner att ökningen av antalet högutbildade i näringslivet svarade för ca 50 procent av den totala ekonomiska tillväxten under perioden 2001-2010.

2.1 MOT EN GLOBAL VARU- OCH TJÄNSTEMARKNAD

Under perioden 1950 – 2014 ökade värdet av världens samlade varuexport 322-faldigt, från 59 till 19 000 miljarder USD i löpande priser¹. Ökningen av världshandeln har varit betydligt större än den globala BNP-utvecklingen. Detta återspeglas även av att den svenska exporten ökat i andel av BNP, från 30 procent år 1993 till knappt 45 procent år 2014².

De globala transportkostnaderna har sjunkit bland annat tack vare utvecklingen av större fartyg och effektivare logistik, samt ökad datorkraft, bättre IT-lösningar och möjligheten att kommunicera snabbt globalt via internet. Det har blivit enklare att administrera stora och komplicerade handelsvolymerna och -relationer samt att hålla kontakt med internationella handelspartner.

De internationella handelshindren har minskat tack vare fler bi- och multilaterala handelsavtal. Efter andra världskrigets slut påbörjades ett arbete med att avreglera världshandeln för ökad ekonomisk integration, som en grundbult för fred och tillväxt. 1947 var startpunkten för GATT- avtalet (*General Agreement on Tariffs and Trade*) och en senare milstolpe var när Världshandelsorganisationen, WTO, bildades år 1995. WTO har i dag 161 medlemsländer.

Avregleringarna av världshandeln har medfört ett ökat handelsutbyte generellt, men i synnerhet mellan utvecklade länder i väst och utvecklingsländer i öst. Ett exempel är att handeln mellan Asien och Europa ökade med över 50 procent mellan 1996-2006. En anledning är att flera länder i Asien blev medlemmar i WTO när organisationen bildades 1995, exempelvis Japan, Indien och Sydkorea. Kina blev medlem år 2001.

¹ Valles, Guillermo, 2015.

² Ekonomifakta.se.

En bidragande faktor har också varit skillnaderna i produktionskostnader mellan industri- och utvecklingsländer, och de stora befolkningarna i Asien. Enligt Internationella valutafonden (IMF) fyrdubblades det globala utbudet av arbetskraft som konkurrerar på världsmarknaden under perioden 1980 – 2005, med en synlig acceleration efter 1990³.

Konsekvenserna av det snabbt ökade utbudet av relativt billig arbetskraft på världsmarknaden har debatterats flitigt. Oron för en hårdnande global konkurrens om jobb och företagsetableringar var en anledning till att det så kallade Globaliseringsrådet inrättades år 2007.⁴

En central fråga har varit om utvecklingen leder till offshoring (utflyttning) av jobb från industriländer i väst till exempelvis de snabbväxande asiatiska "tigrarna". Ekholm och Hakkala (2006) studerade effekten av offshoring på den relativa efterfrågan på arbetskraft i Sverige. De fann att ökningen av andelen importerade insatsvaror från låginkomstländer mellan 1995–2003 kunde förknippas med ca 4 procent lägre efterfrågan på gymnasieutbildad arbetskraft. Men också en ökning av efterfrågan på högskoleutbildad arbetskraft med ca 7 procent. Offshoring innebär inte bara att jobb flyttar utomlands utan medför även en positiv effekt i form av ökad produktivitet, som möjliggör fler anställningar.

En drivkraft bakom offshoringen av produktion är de ökade möjligheterna till vertikal specialisering. Det innebär att företag i olika länder inriktar sig mot olika delar i de allt mer globala värdekedjorna, från råvaruutvinning till försäljning av färdiga produkter och tjänster. Framväxten av globala värdekedjor har möjliggjorts av framsteg inom informations- och kommunikationsteknik och sänkta handels- och transportkostnader, som möjliggör mer avancerad informationshantering och större geografisk spridning av produktionen⁵.

Det internationella handelsutbytet har därigenom blivit mer komplext, vilket bidragit till höjd efterfrågan på välutbildad arbetskraft.

2.2 SVENSK KONKURRENSKRAFT I INTERNATIONELL JÄMFÖRELSE

Sverige som land konkurrerar inte med andra länder på samma sätt som svenska företag konkurrerar med företag i andra länder. Ett lands tillväxt och framgångar minskar inte andra länders möjligheter att växa och exportera. Tvärtom kan tillväxt i ett land vara gynnsamt för hela världsekonomin, och ett ökat internationellt handelsutbyte brukar vanligen ge ekonomiska vinster för alla parter.

Samtidigt har de minskade internationella handelshindren och de ökade möjligheterna att sprida varu- och tjänsteproduktionen globalt medfört att nationer konkurrerar allt mer med varandra om att erbjuda goda förutsättningar för etablering av olika typer av produktion. Skatte-, närings-, utbildnings- och migrationspolitik skapar sammantaget ett företagsklimat som i förlängningen påverkar företagets etableringsbeslut och

³ IMF, 2007. Som mått på arbetskraft som konkurrerar på världsmarknaden används arbetskraften viktat med exporten i andel av BNP.

⁴ Becker, Ekholm och Nilsson Hakkala, 2010.

⁵ Ekholm, Karolina. 2008

näringslivets specialiseringsmönster. Politiska önskemål om att det egna landet ska utvecklas mot en viss näringslivsstruktur, exempelvis med en hög andel högteknologisk industri och kunskapsintensiva tjänster, innebär därmed att det uppstår en form av konkurrens om företagsetableringar.

Företag har idag stora möjligheter att välja var de ska placera sina huvudkontor, sin forskning, sin produktion och sin försäljning. Det har blivit vanligt att flytta och sprida dessa verksamheter utifrån en analys om var de bästa lokala förutsättningarna finns, för att maximera företagets sammanlagda konkurrenskraft.

Ur ett politiskt perspektiv leder denna utveckling till frågeställningen om det är önskvärt att näringslivet utvecklas i en viss riktning. Till exempel kan det vara fördelaktigt för tillväxt och välfärd om näringslivet kan specialisera sig mer mot verksamheter med högt förädlingsvärde och stora utvecklingsmöjligheter.

Effekten av ett bristande företagsklimat för kunskapsintensiva verksamheter kan bli att dessa flyttar ut till länder med bättre förutsättningar för kunskapsintensiv varu- och tjänsteproduktion. Tillväxtanalys (2015) har i en enkätundersökning frågat svenskägda företag i utlandet och utlandsägda företag i Sverige om vilka de främsta faktorerna är för lokalisering av FoU-verksamhet. De alternativ som tillskrevs störst betydelse av respondenterna var dels tillgången till kvalificerad arbetskraft, dels att det finns konkurrerande företag som är innovativa och har höga kvalitetskrav. De främsta åtgärderna som företagen i undersökningen rekommenderade för att förbättra villkoren på dessa områden är dels satsningar på utbildning och säkrad tillgång på kompetens, dels på bättre samverkan mellan exempelvis högskola och näringsliv⁶.

Indikationer om svensk konkurrenskraft

World Economic Forum tar varje år fram rapporten *The Global Competitiveness Report* som innehåller en rangordning av länders företagsklimat och generella förutsättningar för näringslivets konkurrenskraft. Enligt undersökningen rankas det svenska företagsklimatet år 2015 på plats nio i världen. Några exempel på områden där Sverige ligger betydligt lägre är dels förmågan att attrahera talanger från andra länder (plats 26 i rankingen) och att behålla talanger inom landet (plats 15). Rankingen inom dessa områden bygger på enkätfrågor till företagsledare som får bedöma det egna landets företagsklimat.

En annan undersökning som jämför länders förutsättningar för konkurrenskraft är Världsbankens *Doing business*, som fokuserar på effektiviteten och kvaliteten i regelverken för att starta och driva företag. Enligt *Doing business 2016* placerar sig Sverige på plats 8 i världen. I en underlagsrapport som fokuserar på Sveriges konkurrenskraft konstaterar Världsbanken att en konkurrenshämmande faktor är att den svenska arbetsmarknaden är betydligt mer rigid än de flesta andra länders⁷.

IMD World Competitiveness Center ger ut rapporten *IMD World Talent Report* som rangordnar 61 länders förmåga att konkurrera om talanger. Sverige placerar sig på plats

⁶ Tillväxtverket, 2015

⁷ Världsbanken, 2014

11 i 2015 års ranking. De variabler som drar ner Sveriges placering är exempelvis höga levnadsomkostnader (plats 46) och höga inkomstskatter (plats 47).

Flera tidigare utvecklingsländer i Asien har industrialiserats och utvecklats mot allt högre kunskaps- och teknologiintensitet. Exempelvis har utvecklingen i Japan och Sydkorea snabbt förskjutits allt mer bort från arbetsintensiv och lågteknologisk produktion. Först mot ”tyngre” industriproduktion som stålindustri, därefter till mer tekniska branscher som kräver yrkeskunnande som bilindustri och varv, och slutligen mot kunskapsintensiva och högteknologiska branscher⁸.

De länder som klarat denna omställning har visat starka tillväxttal de senaste decennierna. Man brukar tala om de asiatiska tigerekonomierna; först Japan, följt av Sydkorea, Hongkong, Taiwan och Singapore. På senare tid har Kina och Indien påbörjat samma resa, vilket skapar ett allt skarpare konkurrenstryck för svensk industri- och tjänsteproduktion.

2.3 HÅRDNANDE UTBILDNINGSKONKURRENS

I början av 1970-talet var utbildningsnivåerna i exempelvis Japan och Sydkorea betydligt lägre än i Sverige, i dag har de kommit ikapp och förbi. År 2013 var andelen av befolkningen med högskoleutbildning 37 procent i Sverige, 43 procent i Sydkorea samt 47 procent i Japan⁹. Det har funnits och finns fortfarande en medveten strategi i dessa länder att vässa sin konkurrenskraft genom stora satsningar på högre utbildning.

Utvecklingen i Times *Higher Education World University Rankings* 2011 – 2014 visar att asiatiska universitet klättrar snabbt mot toppen. Från noll till två universitet bland topp 25, och från två till sex universitet bland topp 50. Svenska lärosäten har under flera års tid tappat positioner. Karolinska institutet tappade från plats 32 till 44 mellan 2011 och 2014, Uppsala universitet tappade från plats 87 till 98 och Lunds universitet gick från plats 80 till 119. Att svenska lärosäten tappar i rankingen beror främst på att universitet i andra länder förbättrat sina poäng relativt mer och därmed klättrat förbi. Positivt är samtidigt att Sverige har många framgångsrika lärosäten relativt sin befolkning.

Stockholms universitet klättrade från plats 131 till 98 och går därmed mot strömmen. Att Stockholms universitet fått högre ranking beror på att man förbättrat sina resultat på alla undersökta områden: utbildningens och forskningens rykte och kvalitet, hur mycket forskningen vid lärosätet citeras av andra, hur man lyckas med internationaliseringen av utbildning och forskning, samt samverkan med och kunskapsöverföring till näringslivet.

Ett internationellt exempel på ett lärosäte som lyckats klättra snabbt i rankingen är Nanyang Technological University i Singapore som under perioden 2011 – 2014 har klättrat från plats 169 till plats 61. Dessutom rankas man etta på listan av de bästa yngre lärosätena i världen. NTU leds av svensken Bertil Andersson, som menar att framgångarna beror på flera faktorer: förmåga att attrahera ”top talent” på senior post-

⁸ Tillväxtpolitisk utblick, ITPS, nr 3 2007.

⁹ Ekonomifakta.se. Andel av befolkningen i åldrarna 25 – 64 år.

doc nivå, högklassig infrastruktur för forskning och bra samverkan med ledande företag¹⁰.

2.4 ÖKAD EXPORT AV KUNSKAPSINTENSIVA TJÄNSTER

En tillväxtmöjlighet för svenskt näringsliv är den ökade orienteringen mot kunskapsintensiv tjänsteproduktion, dels inom industrin och dels genom framväxten av en kunskapsintensiv tjänstesektor. Under de senaste tjugo åren har det skett en förskjutning av direktinvesteringarna i världen från tillverkningsindustrin till tjänstesektorn¹¹. Företag inom IT, telekom, design och andra specialiserade företagstjänster har stått för en snabb ökning av exporten och antalet sysselsatta de senaste decennierna. En av de främsta utmaningarna för tillväxten inom kunskapsintensiv tjänsteproduktion är strukturella problem med kompetensbrister.

Sverige har därmed utvecklats till ett allt mer tjänsteexporterande land. 1995 var nettoexporten av varornas bidrag till BNP 7 procent, medan nettot i tjänstehandeln var negativt. 2010 var varuexportens bidrag till BNP 2,4 procent medan nettot i tjänstehandeln bidrog med 3,5 procent.

Den växande tjänsteexporten ökade mellan 1993 – 2014 från 6,6 procent till 13,2 procent i andel av Sveriges BNP. Tabellen nedan visar tjänsteexportens utveckling nedbrutet på olika tjänstetyper.

Tabell 1. Svensk nettoexport av tjänster (miljarder kronor). Källa: Tillväxtverket, 2014.

	2005	2008	2011	2014
Data- och informationstjänster	7,7	30,2	47,1	56,6
Immateriella rättigheter	14,9	17,7	30,5	35,6
Finansiella tjänster, försäkringar	8,8	9,1	9,3	23,6
Transporter	22,1	23,5	19,7	19,3
Byggtjänster	1,1	-0,6	-6,1	-10,3
Övriga affärstjänster (FoU mm)	-11,3	-23,0	-6,4	-21,4
Resor (ut-in)	-28,0	-21,7	-31,6	-40,0
Övrigt	2,7	5,1	4,5	0,0
Tjänstebalans, totalt	18,0	40,3	67,0	63,4

Andelen tjänster i exporten blir samtidigt mycket högre om man mäter i termer av förädlingsvärden istället för bruttoexport. Enligt Almega (2014) ökar tjänstesektorns andel av den totala exporten från 34 till 52 procent när man studerar förädlingsvärden istället för enbart själva exportvärdet.

Globaliseringen av tjänstemarknaderna

Även om tjänste- och varuproduktion ingår i gemensamma globala värdekedjor finns det en väsentlig skillnad i globaliseringen av tjänste- och varuproduktion. Varuproduktion går att dela upp i många små steg, och denna ökade finfördelning (fractionalisation) har också blivit en effekt av globaliseringen. Varuproduktion kan också skiljas i tid från konsumtionen vilket också underlättar geografisk spridning (dispersion).

¹⁰ Artikel på www.timeshighereducation.co.uk

¹¹ Tillväxtanalys, 2011

Ett exempel är biltillverkningen som är uppdelad på en stor mängd komponenttillverkare i ett stort antal länder runt om i världen. Handeln med bilkomponenter omfattar nästan 8 procent av världshandeln¹².

Tjänsteproduktion är däremot betydligt svårare att finfördela och koppla loss från tjänstekonsumtionen, graden av separerbarhet är låg. Tjänster kräver en hög grad av marknadsnärvaro. Enligt Tillväxtanalys (2011) har detta inneburit att globaliseringen går olika vägar för tjänste- och industriproduktion. Inom tjänster sker globaliseringen i högre grad genom marknadssökande investeringar, för att komma nära de nya kunderna och konsumenterna runt om i världen. Globaliseringen inom varuproduktionen har istället varit mer faktorsökande, vilket inneburit att företag till exempel valt att lägga produktion i lågkostnadsländer för att sänka produktionskostnaderna.

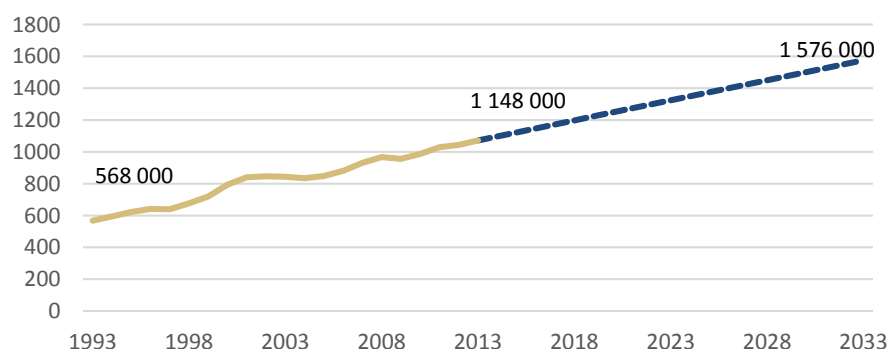
De marknads- och tjänsteorienterade investeringarna gynnar ofta sysselsättningen i höginkomstländer som Sverige, medan de faktorsökande leder till utflyttning av jobb. I Tillväxtanalys rapport framgår att det är de marknadssökande direktinvesteringarna som ökat mest. Detta har möjliggjort tillväxt i tjänstesektorn, och är en bidragande förklaring till att antalet sysselsatta i kunskapsintensiva tjänstebranscher ökat från 594 000 till 1 089 000, mellan 1994 och 2004. Fortsatt globalisering kommer därför sannolikt bidra till att den kunskapsintensiva tjänstesektorn fortsätter växa och att efterfrågan på högutbildad arbetskraft ökar.

2.5 VÄXANDE KOMPETENSBRISTER, NYA KOMPETENSBEHOV

Snabb tillväxt inom kunskapsintensiva tjänster

Antalet sysselsatta i den kunskapsintensiva tjänstesektorn har ökat med 504 000 personer mellan 1993 – 2014. Om trenden håller i sig kommer ytterligare 500 000 personer behöva rekryteras de kommande 20 åren. Huvuddelen av jobben kräver lång yrkeserfarenhet och högskoleutbildning.

Figur 1. Extrapolering av sysselsättningsutvecklingen i kunskapsintensiv tjänstesektor¹³.

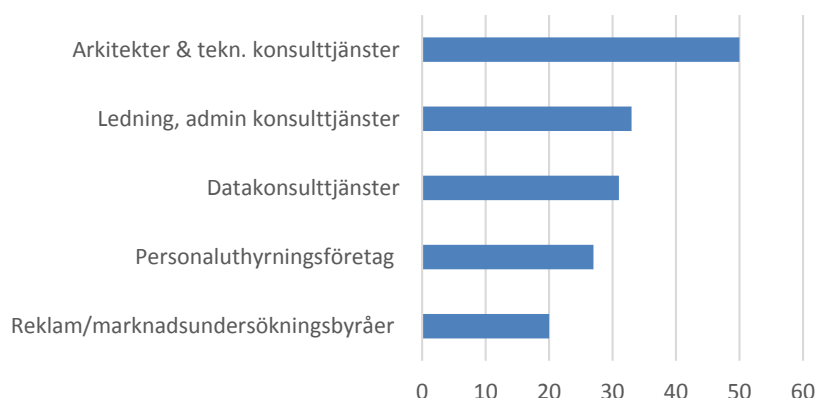

¹² Ibid.

¹³ SCB:s arbetskraftsundersökningar samt egna beräkningar. Antagandet är att tillväxten i prognosperioden (2014-2033) motsvarar tidigare årlig genomsnittlig tillväxt i föregående periode(1993-2013).

Den snabba jobbtillväxten inom kunskapsintensiva tjänster har gett ökade problem med kompetensbrister och svårigheter att rekrytera. Enligt Konjunkturinstitutets senaste Konjunkturbarmeter från andra kvartalet 2015 utmärker sig följande branscher inom den kunskapsintensiva tjänstesektorn genom att de i hög grad anger bristen på arbetskraft som den trångaste sektionen i verksamheten.

Figur 2. Kunskapsintensiva tjänstebanscher där brist på arbetskraft är den trångaste sektionen i verksamheten¹⁴. Källa: Konjunkturinstitutet.

Enligt barometern har ungefär hälften av företagen inom arkitekt- och teknikinriktade konsulttjänster mycket svårt att hitta rätt kompetens. För dessa är rekryteringsproblemen en allvarligt tillväxthämmande faktor. Därutöver finns många företag som har rekryteringsproblem som inte är lika alarmerande.

Kompetensbristerna kan ha flera orsaker. Snabb tillväxt, stora pensionsavgångar, teknisk utveckling och internationalisering är några faktorer som brukar lyftas fram. Andra exempel är matchningsproblem, sök- och flyttkostnader samt svårigheter att dimensionera utbildningar rätt i förhållande till arbetsmarknadens behov.

I Arbetsförmedlingens undersökning Var finns jobben? (2015) beskrivs utmaningarna kring ökande kompetensbrister på 5 till 10 års sikt så här:

"Om tidshorisonten sträcks ut till att avse fem och tio år kvarstår vår tidigare bedömning att rekryteringsbehoven kommer att bli mycket stora. Bland annat skapar kommande pensionsavgångar behov av många ersättningsrekryteringar. En annan orsak är att många yrkesområden väntas fortsätta växa också på längre sikt. Inom flera yrkesområden bedöms dock arbetsgivarnas möjligheter att tillsätta kommande vakanser att begränsas av att utflödet från utbildningssystemet inte överensstämmer med behoven på arbetsmarknaden. Detta beror dels på ett bristande intresse för vissa utbildningar, dels på att vissa utbildningar har ett begränsat antal studieplatser."

- Arbetsförmedlingen, Var finns jobben? (2015). s 10.

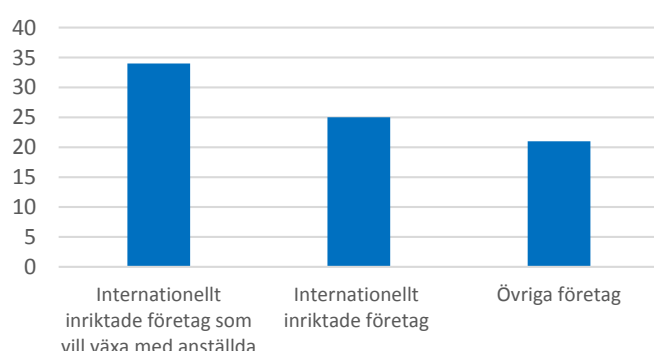
Att teknikutveckling och digitalisering leder till nya jobb och kompetensbehov, samt betydande kompetensbrister, framgår av en rad rapporter. Ett exempel är IT&Telekomföretagens bedömning att jobbtillväxten kommer vara mycket stark inom en

¹⁴Konjunkturinstitutet, 2015. Andel företag som anger att trångsta sektorn för företagets verksamhet för närvarande är brist på arbetskraft.

rad yrkesområden. Exempelvis mjukvaru- och systemutvecklare, IT-arkitekter och projektledare. Tillgången på dessa och en rad andra specialkompetenser inom branschen är dessutom redan för liten. Enligt rapporten uppskattas bristen på personal med IT-kompetens i Sverige uppgå till 60 000 personer år 2020¹⁵.

Att näringslivet blir mer internationellt är också en orsak till kompetensbrister, troligen på grund av både höga och specifika kompetenskrav, med internationell inriktning. I en undersökning från Tillväxtverket (2014) framkommer utifrån resultatet av en enkätundersökning att många internationellt inriktade företag ser bristen på tillgång till arbetskraft som ett stort tillväxthinder.

Figur 3. Andel företag som upplever att bristande tillgång till lämplig arbetskraft är ett stort hinder för utveckling och tillväxt¹⁶.

Arbetsmarknaden blir mer internationell

Näringslivet internationaliseras både genom att svenska företag etablerar sig utomlands och att utländska företag etablerar sig i Sverige. Det är framförallt tjänsteföretagen som stått för den största expansionen av antalet sysselsatta i utlandet mellan år 1996 – 2012, från c:a 100 000 till 600 000 personer¹⁷. Totalt finns över en miljon anställda i svenska företag utomlands, vilket innebär att näringslivets kompetensbehov sträcker sig utanför Sveriges gränser. En liknande utveckling har skett vad gäller utländska företags etableringar och företagsköp i Sverige. Se tabellen nedan¹⁸.

Tabell 2. Sysselsatta i internationella företag

År	Sysselsatta i svenska företag utomlands		Sysselsatta i utländska företag i Sverige	
	Tjänstesektorn	Industrin	Tjänstesektorn	Industrin
1996	100 000	500 000	130 000	137 000
2012	600 000	600 000	400 000	204 000

¹⁵ IT&Telekomföretagen, 2015

¹⁶ Tillväxtverket 2014. "Internationellt inriktade företag" omfattar de som är internationella i dag och de som ser internationalisering som en möjlighet på sikt.

¹⁷ Tillväxtanalys 2013. En del av ökningarna kan förklaras av svenska köp av utländska företag.

¹⁸ Tillväxtanalys 2014. Utöver tjänste- och industriföretag finns även sysselsatta i utlandsägda företag inom branscherna bygg, energi, vatten m.fl.

Att näringslivet blir mer internationellt innebär också att arbetsgivarna efterfrågar nya typer av kunskaper, förmågor och färdigheter. Internationalisering ökar efterfrågan på vissa typer av kompetenser, dvs kunskaper, färdigheter och förmågor.

I en undersökning av internationella små och medelstora företag i Europa (Cedefop, 2002) lyftes bland annat dessa tre kompetenser fram som centrala för framgång:

- Kunskaper i utländska språk.
- Kunskap om utländska marknader.
- Kommunikationsförmåga.

Liknande kompetenskrav framkom i en rapport åt Globaliseringsrådet (Achtenhagen, 2011) där följande kompetenser lyftes fram:

- Personlig internationell orientering. Språkkunskaper, erfarenhet av resor, studier, jobb utomlands. Erfarenhet av mångkultur.
- Erfarenhet av organisationers förmåga av och resurser för att verka framgångsrikt i andra länder
- Erfarenhet av andra marknader, om kunders preferenser och om konkurrensläget m.m.

3. HÖGRE UTBILDNING SOM EXPORTTJÄNST

Högskoleutbildning är i allt mindre grad en nationell angelägenhet. Studenter rör sig oftare över nationsgränser för att söka de bästa studiemöjligheterna, och lärosäten samarbetar mer internationellt. Drivkrafterna till internationalisering är många. Bland annat beror det på ökade satsningar på högre utbildning, stor studenttillströmning runt om i världen och ett ökat intresse för internationella jämförelser och samarbeten. Internationella högskolerankingar och system för ackreditering växer fram, och forskningsresultat publiceras i internationella tidskrifter och databaser.

De politiska motiven till internationalisering är också många, det kan röra sig om en vilja till stärkt ekonomisk och kulturell integration med omvärlden, ambitioner att öka högskolans och näringslivets internationella konkurrenskraft, liksom en vilja att bidra till utveckling och tillväxt i andra länder.

STINT, Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning beskriver i en rapport några drivkrafter bakom den ökade internationaliseringen av högre utbildning¹⁹:

- Snabb introduktion och breddad användning av ny teknologi i samtliga av lärosätenas verksamhetsområden möjliggör nya pedagogiska möjligheter.
- Ökad internationell transparens och jämförbarhet mellan högre utbildning, i kombination med internationell ackreditering och ranking.
- Ökade krav på samverkan internationellt och för att bidra till export, innovationer, konkurrenskraft och tillväxt.
- Snabbt ökande konkurrens ifrån privata och vinstdrivande lärosäten (snart hälften av de årligen antagna studenterna går till dessa) som arbetar med andra affärsmodeller, en större marknadsorientering och annan tillgång till investeringar för att bygga marknadsnärvaro.

¹⁹ STINT, 2011a

- Snabb framväxt av nya aktörer som mega-universitet (>1 miljon aktiva studenter), och internationella campus där flera lärosäten är samlokaliserade.
- Ökande krav på professionaliserat ledarskap för lärosäten.

I fokus för denna rapport ligger de mer näringspolitiskt orienterade motiven, kopplade till stärkt konkurrenskraft, till näringslivets kompetensförsörjning och till synsättet att högre utbildning kan ses som en värdefull exporttjänst. Vissa länder, som exempelvis Australien, har ett mycket tydligt fokus på att exportera högre utbildning och att mäta de ekonomiska fördelarna av att attrahera och behålla internationella studenter.

Begreppet utbildningsexport är något missvisande i detta sammanhang eftersom hela det ekonomiska värdet inte kan hänvisas till försäljning av utbildningstjänster. Med utbildningsexport avses här istället det värde som genereras både direkt och indirekt, både kopplat till köp av utbildningstjänster och till internationella studenters konsumtion och etablering. Liknande analyser har genomförts i andra länder för att visa på de mätbara ekonomiska effekterna av att ta emot internationella studenter.

3.1 FORMER AV UTBILDNINGSEXPORT

I avsnitt 2.4 beskrevs hur tjänsteproduktionen ofta är svår att separera i tid och rum från tjänstekonsumtionen, vilket innebär att globalisering av tjänster i hög grad är marknadssökande. Detta förhållande gäller även för produktion och konsumtion av utbildningstjänster. Högre utbildning produceras och konsumeras i huvudsak lokalt, även om detta kan komma att förändras genom den snabba ökningen av kurser som erbjuds digitalt och på distans.

Utbildningsexport sker därmed i första hand genom att antingen studenter eller lärosäten rör sig över landsgränserna. Ur ett svenskt perspektiv är studentrörligheten en vanligare form än att lärosäten etablerar sig utomlands, även om det blir vanligare med olika typer av internationella samarbeten.

Mazzarol, T (2001) analyserar internationaliseringens möjligheter och utmaningar för högskolepolitiken och driver tesen att internationaliseringen skett i tre vågor. Den första vågen handlar om att studenter reste till lärosäten i utlandet, dvs. personrörlighet över gränserna. Våg två innebär att utbildningsanordnarna rör sig över gränserna genom etablering av samverkansprogram med utländska lärosäten. I våg tre fördjupas närvaron utomlands genom etableringen av internationella campus, och dessutom sker allt mer av distributionen av utbildningstjänster online.

Privata lärosäten och utbildningsföretag har blivit vanligare globalt, i samband med internationaliseringen av den högre utbildningen. De privata lärosätena har ofta större möjligheter att agera internationellt eftersom de inte är lika bundna av ett nationellt utbildningsuppdrag eller av nationell finansiering, i stället finansieras de via studentavgifter och privata bidrag.²⁰

²⁰ Privatization and Internationalization of Higher Education in the Countries of South Asia: An Empirical Analysis, Pawan Agarwal, Indian Council for Research on International Economic Relations (ICRIER)

En metod för lärosäten att snabbare nå en större grupp studenter internationellt är genom att satsa på digital distansutbildning. Massive Open Online Courses, MOOC:s, är ett växande fenomen i detta sammanhang. Satsningar på detta område görs av både företag som Coursera och av lärosäten. Till exempel har MIT och Harvard startat Edx som är en digital utbildningsplattform för ledande universitet. Behovet är stort eftersom endast 6 av 100 högskolestudenter i Centralasien och 6 av 100 Afrika söder om Sahara studerar utomlands. MOOC:s erbjuder unga i dessa länder möjligheten till utbildning av hög kvalitet till låg kostnad. Bara i Indien beräknas storleken på den digitala utbildningsmarknaden uppgå till 40 miljarder USA-dollar år 2017²¹.

3.2 VÄRDET AV ATT ATTRAHERA OCH BEHÅLLA STUDENTER

Internationalisering av den högre utbildningen medför en rad positiva värden. I detta avsnitt ligger fokus på de mätbara ekonomiska effekterna av att ta emot och behålla internationella studenter ur samhällets perspektiv. Men det finns också andra plusvärden för individer, samhälle och företag. Några av dessa kvalitativa effekter av inresande studenter redogörs för i nedanstående tabell.

Tabell 2. Positiva kvalitativa effekter av inresande studenter

Under utbildningstiden

- Svenska studenter lär sig verka i en internationell miljö.
- Ökad interkulturell förståelse och nya perspektiv i utbildningarna.
- Svenska lärosäten får höjt akademiskt rykte.
- Svenska lärosäten får ökade samarbetsmöjligheter internationellt.
- Mindre utbildningar kan få större volymer och bli starkare.
- Konkurrensen om studenter kan driva fram höjd kvalitet i utb.

Efter utbildningstiden

- Hemresande studenter bidrar till utveckling i hemlandet. Ekonomiskt och demokratiskt, individuellt och nationellt.
- Hemresande studenter bidrar till fler kontaktmöjligheter för svenska företag, politiker och organisationer.
- Etablerade studenter bidrar till minskade kompetensbrister i privat och offentlig sektor, i Sverige.
- Etablerade studenter bidrar till bättre mångkultur och internationell förståelse i svenska företag.
- Etablerade studenter bidrar till innovationer och teknisk utveckling i Sverige.
- Bättre samarbetsklimat mellan länder med studentutbyten tack vare nätverk och ökad interkulturell förståelse.

Det ekonomiska värdet av inresande studenter

Inresande studenter genererar en rad ekonomiska mervärden både under och efter studietiden. De betalar studieavgifter (tredjelandsstudenter), de konsumerar i Sverige under och efter studietiden, de medför tidigare utbildningsinvesteringar från sina hemländer, de bidrar till jobb och företagande, inkomster till statskassan, minskade kompetensbrister och ökade exportmöjligheter.

Dessa värden har belysts på olika sätt i en rad utredningar i Sverige och andra länder, ur olika infallsvinklar.

Konsumtion under studietiden

Den australiska regeringen har ett tydligt fokus på högre utbildning som en viktig export-tjänst, med fokus på internationella studenter konsumtion i värdlandet under

²¹ <https://www.timeshighereducation.com/features/a-different-world/2001128.article>

studietiden. Man beräknar att exportvärdet av de inresande internationella studenterna uppgår till hela 17,6 miljarder australiska dollar år 2014, vilket motsvarar över 100 miljarder svenska kronor. Dessutom ökade dessa exportintäkter med 7,4 procent från år 2013, och totalt 17,3 procent jämfört med år 2012.

Beräkningen av exportvärdet av de internationella studenterna utgår dels från att studenterna köper utbildningstjänster (och betalar med studieavgifter), och av studenternas övriga konsumtion i Australien under sin studietid.

De största intäktskategorierna kopplat till inresande studenter till Australien är enligt rapporten:

- Studieavgifter 46,9 %
- Livsmedelskonsumtion, nöjen, boende 31,8 %
- Sällanköpsvaror 5,7 %

I förlängningen genererar exportintäkterna från internationella studenters konsumtion och studieavgifter en höjd sysselsättning på 126 240 personer i Australien, via spridningseffekter på ekonomin²².

År 2014 var hela 25 procent av alla studenter inskrivna vid lärosäten i Australien inresta från andra länder. I Sverige är motsvarande andel endast 4,6 procent, 2014.

Även i Finland har en liknande analys gjorts vilket visar att internationella studenter bidrar till den finska ekonomin genom sin konsumtion till ett värde av 8 500 euro per person och år, dvs. sammanlagt totalt 170 miljoner euro för de c:a 20 000 internationella studenterna i landet²³.

Värdet av tidigare utbildningsinvesteringar

Saco (2015) har räknat på vad det kostar att utbilda en akademiker från grunden i Sverige, c:a 2,45 miljoner kronor. Detta är den möjliga besparingspotential som finns för varje utländsk nyexaminerad student som etablerar sig på arbetsmarknaden – förutsatt självkostnadsfinansiering av högskolestudier i Sverige, eller högskolestudier utomlands. Samtidigt är det troligt att det behövs insatser för att möjliggöra sådan etablering i form av utbildning i svenska, kompletterande högskoleutbildning och insatser för validering. Men det ekonomiska nettovärdet är fortfarande stort efter avdrag för dessa kostnader.

Värdet av jobb och minskade kompetensbrister

Enligt en studie genomförd av Boston Consulting Group (2013) har tredjelandsstudenter som beviljats arbetstillstånd oftare mer avancerade jobb än genomsnittet bland Sverigefödda. Bland tredjelandsstudenterna fick 53 procent jobb inom arbeten som kräver teoretisk specialistkompetens medan motsvarande andel bland personer födda i Sverige är 18 procent.

Universitetskanslersämbetet (2015a) granskade vilka utbildningar de betalande internationella studenterna sökte sig till hösten 2014, och fann att en högre andel (32 procent) väljer att studera med inriktning mot teknik jämfört med andelen för alla

²² Australian Council for Private Education and Training, 2009

²³ Artikel på Aalto universitetets studentkårs hemsida, 2013

registrerade studenter (16 procent). Detta ger en indikation om att de internationella studenterna har stor potential för att minska kompetensbristerna i näringslivet, som ofta är relaterade till teknikyrken.

Enligt forskningsrapport från Institutet för näringslivsforskning, ger varje person med eftergymnasial utbildning som anställs i exporterande företag ytterligare tre arbetstillfällen i icke-exporterande näringsgrenar²⁴.

Det generella behovet av invandring till Sverige är stort eftersom antalet inrikes födda i arbetsför ålder minskar²⁵. I Sverige har nästan hälften av sysselsättningsökningen efter 2010 bestått av personer födda utomlands. Enligt Arbetsförmedlingen (2014) har de utrikes födda bidragit till en höjning av sysselsättningen med 242 000 jobb, 2005 – 2014 i Sverige.

Det långsiktiga värdet av ökade exportmöjligheter

Nationalekonomerna Andreas Hatzigeorgiou och Magnus Lodefalk har i en forskningsöversikt visat att invandring har positiva effekter på utrikeshandeln. En del av forskningsöversikten fokuserar på studier på landsnivå, och finner att om invandringen ökar med en procent så ger det ungefär 0,2 procent högre utrikeshandel och 0,2 – 0,3 procents ökning av de utländska direktinvesteringarna. Översatt till svenska förhållanden skulle därmed en ökad invandring med en procent motsvara drygt två extra miljarder kronor i export, och fyra miljarder i ökade investeringar. En annan del av forskningsöversikten handlar om företagsstudier, och dessa ger sammantaget indikationer om att invandring underlättar företags exportmöjligheter. Att anställa en utlandsfödd person genererar enligt studien exportökningar på 1 – 3 procent, genom att företaget får ökade kunskaper om och kontakter med utlandsmarknader.

Värdet av ökade offentliga inkomster

I en rapport från Arena idé (2015) gör författarna beräkningen att den sammanlagda nettovinsten för de offentliga finanserna av invandringen från 1950 fram till i dag uppgår till 900 miljarder kronor. Nettovinsten beror i hög grad på att den tidigare delen av den undersökta perioden dominerades av arbetskraftsinvandring. Detta visar att invandring kopplat till jobb och kompetensbrister medför en stor samhällsekonomisk potential.

Internationella studenter bidrar till ökade offentliga intäkter dels genom de studieavgifter de betalar, dels genom sin konsumtion i Sverige under studietiden vilket ger skatteintäkter från ökad konsumtion, produktion och sysselsättning.

3.3 VAD TJÄNAR SVERIGE PÅ ATT ATTRAHERA OCH BEHÅLLA INTERNATIONELLA STUDENTER?

I det följande görs ett försök att beräkna de ekonomiska värden internationella studenter skapar under och efter sin studietid i Sverige. Framförallt genom deras konsumtion av varor och tjänster, och denna konsumtions spridningseffekter. Men också genom de studieavgifter som tredjelandsstudenter idag betalar. Dessutom beräknas effekterna av den lön som etablerade studenter väntas få efter sin studietid, vilket ger skatteintäkter samt produktionsökningar i näringslivet. Beräkningarna av

²⁴ Institutet för näringslivsforskning, 2012

²⁵ Almega, 2014.

spridningseffekterna görs med hjälp av så kallad input output analys, som utgår från de input-output tabeller som finns för nationalräkenskaperna.

Input-output tabellerna visar hur stora flödena är av varor och tjänster mellan olika näringsgrenar. För att tillverka en vara eller produkt som konsumeras behöver de tillverkande branscherna en rad insatsvaror från andra branscher. Detta innebär att de inresande studenternas konsumtion driver fram ökad produktion i näringslivet. I input-output analysen framkommer också vilken lönesumma och vilka skatter som krävs för att möta den ökade efterfrågan. I beräkningarna har vi använt oss av typ 1 multiplikatorer. Dessa tar hänsyn till i vilken grad den ökade konsumtionen genererar ett ökat behov av insatsvaror, och insatsfaktorer (tex arbete i form av lönesummor).^{26, 27}

Utgångspunkten är att det fanns 19 216 internationella helårsstudenter i Sverige läsåret 2012/13, och att deras genomsnittliga årliga konsumtionsbudget är 80 100 kr. Detta genererar en total konsumtion under studietiden på 1 539 miljoner kr, vilket adderas till den slutliga totala konsumtionen i input output tabellen. Den nya totala konsumtionen genererar därigenom ökad efterfrågan på insatsvaror vilket driver upp produktionen i näringslivet med 2 726 miljoner kronor. Eftersom efterfrågan på insatsvaror ökar blir den totala produktionsökningen större än studenternas konsumtion. Slutresultatet blir att lönersumman inklusive de sociala avgifterna ökar med 578 miljoner kronor, 1 623 personer fler sysselsätts i olika branscher och sektorer, och skatteintäkterna ökar med 469 miljoner kronor. Detta är resultatet av studenternas konsumtion under studietiden.

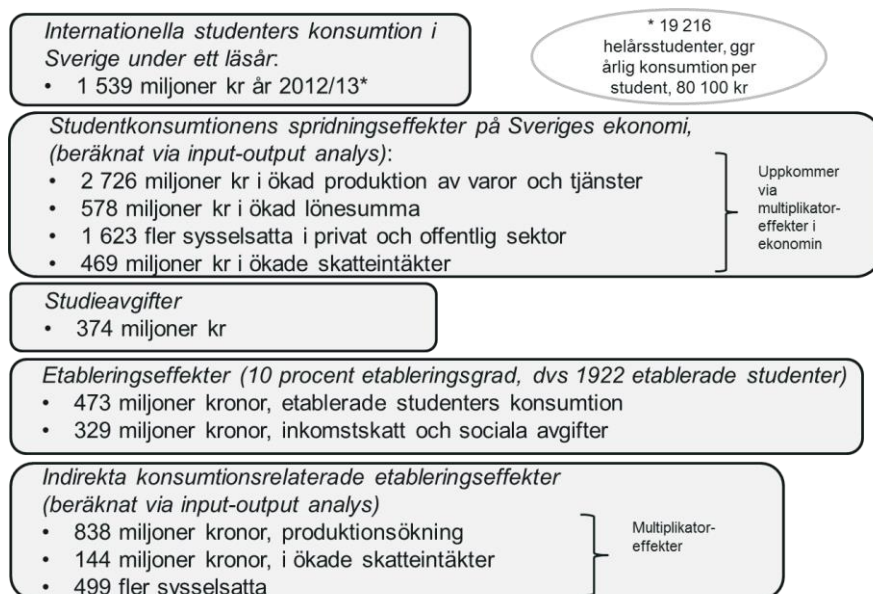
Därefter beräknas de ekonomiska effekterna av att tio procent av de internationella studenterna etablerar sig på arbetsmarknaden, dvs 1922 personer. Antagandet är att de får en ingångslön motsvarande civilingenjörers, dvs 29 300 kr/mån. Detta genererar en sammanlagd löneinkomst om 675 miljoner kronor vilket i sin tur genererar ca 329 miljoner kronor i ökade skatteintäkter för samhället genom arbetsgivaravgifter och inkomstskatt. Kvar finns 473 miljoner kronor att konsumera för vilket används som ingångsvärde i en ny input-output analys. Denna ger tillhanda att produktionen i näringslivet ökar med 838 miljoner kr vilket även genererar nya skatteintäkter om 144 miljoner kr. Siffrorna sammanfattas i figur 4 nedan.

Beräkningarna bygger på antagandet att de internationella studenterna studerar ett år i Sverige och att de som sedan etableras på arbetsmarknaden jobbar ett år i Sverige. Siffrorna kan därmed ses som ett flöde till studier och arbete ett givet år. I själva verket kan det vara så att internationella studenter studerar exempelvis tre år och stannar två år, vilket ger andra totalsummor. Statistik kring den genomsnittliga längden på studietid och arbetstid i Sverige efter studierna, för internationella studenter, verkar emellertid saknas.

²⁶ Typ 2 multiplikatorer skulle innebära att dessa effekter förs in i input-output analysen igen för att se vad som händer med konsumtionen i nästa steg när lönesumman höjts och därigenom konsumtionsefterfrågan ökat ännu mer

²⁷ Exempel på liknande beräkningar finns i rapporten *The financial impact of cross-border student mobility on the economy of the host country*, DAAD. 2013.

Figur 4. Uppskattning av internationella studenters "exportvärde" relaterat till konsumtion av varor och tjänster samt skillnaden mellan intäkter från studieavgifter och stipendier.

Utöver tidigare beskrivna effekter finns i figuren även de ansöknings- och studieavgifter om totalt 374 miljoner kr som betalades av tredjelandsstudenter år 2014.

Ovanstående kalkyl visar att det finns stora ekonomiska värden förknippat med att attrahera internationella studenter till Sverige och behålla dem på arbetsmarknaden. Totalt genererar de internationella studenterna 942 miljoner kr i skatteintäkter till stat och kommuner (469 + 329 + 144), plus 374 miljoner kronor i anmälnings- och studieavgifter. Studenternas konsumtion under och efter studietiden (för de som etableras på arbetsmarknaden) genererar totalt 3 564 miljoner kronor i ökad produktion av varor och tjänster, samt 2 122 fler sysselsatta.

Det totala värdet internationella studenter genererar i Sverige är därmed stort. Nästa fråga som uppstår är vilka nettoeffekterna blir för den offentliga sektorns ekonomi, dvs. intäkter och utgifter för stat, landsting och kommuner. Tabell 3 nedan redovisar en beräkning av dessa effekter.

Tabell 3. Effekter på den offentliga sektorns ekonomi. Källa: SCB, egna beräkningar.

Budgetkalkyl offentlig sektor								
	DIREKTA EFFEKTER			INDIREKTA EFFEKTER				
	Intäkter		Kostnader	Intäkter			Kostnader	
Läsåret 2012/13	A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	Netto, intäkter minus utgifter. Etablerings grad 10 %.
Ej betalande interna- tionella studenter	16 116	0	75 000	24 386	7 493	17 123	1500	
Betalande interna- tionella studenter	3 100	118 000	118 000					
Totala intäkter och utgifter för offentlig sektor, miljoner kronor		366	1 575	469	144	329	29	-296
				Scenario höjd etablering sgrad till 20 %	H.	I.	J.	Netto, etablerings grad 20 %
					288	658	58	235

A. Antal inresande helårsstudenter

B. Ansöknings- och studieavgifter, per inresande helårsstudent

C. Utbildningskostnad genomsnitt per inresande helårsstudent

D. Skatteintäkter från studenternas konsumtion under studietiden, per inresande helårsstudent

E. Skatteintäkter från konsumtion efter studietiden. Etableringsgrad 10 %.

F. Skatteintäkter kopplat till lön för de som etablerats. Etableringsgrad 10 %.

G. Konsumtion av offentliga tjänster för de som etablerats. Etableringsgrad 10 %.

H. Skatteintäkter från konsumtion efter studietiden. Etableringsgrad 20 %.

I. Skatteintäkter kopplat till lön för de som etablerats. Etableringsgrad 20 %.

J. Konsumtion av offentliga tjänster för de som etablerats. Etableringsgrad 20 %.

Effekterna på den offentliga sektorns ekonomi skiljer sig från de som redovisades i figur 4 genom att även ta med kostnaderna för att tillhandahålla utbildning samt för att tillhandahålla offentliga välfärdstjänster för de som etableras efter studietiden. Resultatet visar att det ekonomiska nettovärdet för den offentliga sektorns ekonomi är avhängigt etableringsgraden för internationella studenter på den svenska arbetsmarknaden.

Summan av intäkts- och kostnadsposterna i tabell 3 ovan²⁸ visar att nettot för den offentliga sektorn av att ta emot internationella studenter blir negativt, minus 296 miljoner kronor, om endast 10 procent av de internationella studenterna som kommer till Sverige etablerar sig på arbetsmarknaden. Men om etableringsgraden höjs till 20 procent blir nettot positivt, plus 235 miljoner kronor. Samtidigt fördelas kostnader och intäkter ojämnt mellan staten och kommunerna. Staten tar huvuddelen av kostnaderna,

²⁸ (B.)+(D.)+(E.)+(F.) - (C.) - (G)

framförallt via finansiering av högskoleutbildning, medan kommunerna får en stor del av intäkterna via den kommunala inkomstskatten.

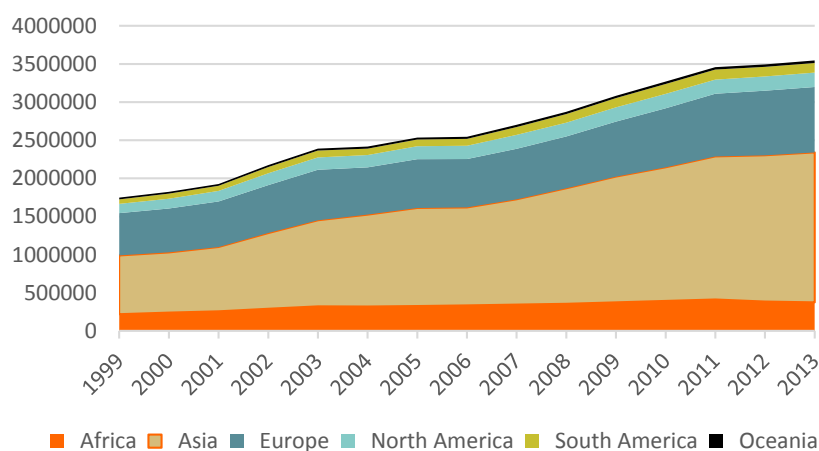
Därmed framgår tydligt värdet av att inte bara attrahera internationella studenter utan även etablera dem på arbetsmarknaden. Särskilt som det tillkommer ytterligare positiva effekter av etablering på arbetsmarknaden, bland annat i form av minskade kompetensbrister och ökade exportmöjligheter för svenskt näringsliv.

4. DEN GLOBALA UTBILDNINGSMARKNADEN VÄXER

Utbildningspolitiken har under de senaste decennierna gått från att vara en i huvudsak inhemsk fråga till en i högsta grad internationell. Antalet studenter som studerar utanför sitt hemland har ökat från 2,1 miljoner år 2000 till 4,5 miljoner år 2012²⁹. De svenska universiteten och högskolorna verkar alltmer på en global utbildningsmarknad, och konkurrerar med lärosäten runt om i världen om att attrahera studenter, lärare och forskare.

Figur 5 nedan visar den globala utvecklingen av antalet utresande studenter, d.v.s. de som studerar utanför sitt hemland, under perioden 1999 – 2013. Från drygt 1,5 miljoner år 1999 till 3,5 miljoner år 2013³⁰.

Figur 5. Antal utresande studenter från olika världsdelar, 1999-2013. Källa: UNESCO; UIS.

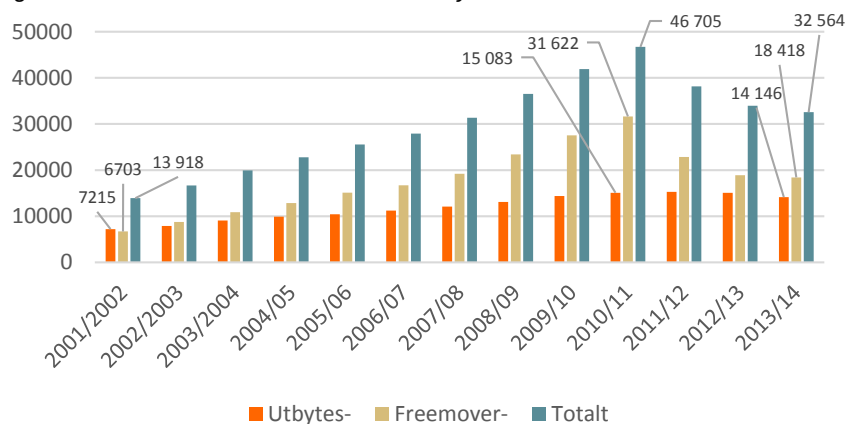
En stor del av ökningen beror på att allt fler asiatiska ungdomar studerar utanför sina hemländer, men antalet utresande studenter har ökat i alla världsdelar. Antalet utresande studenter från länder i Asien har under perioden 1999 – 2013 ökat från 771 000 till 2 000 000.

Detta har även medfört ett ökat inflöde av internationella studenter till lärosäten i Sverige, mellan 2001 – 2013 ökade antalet inresande studenter från c:a 14 000 till 32 000.

²⁹ Oecd, *Education at a glance. Indicator C3*. 2014

³⁰ UNESCOs statistik över antalet internationella studenter skiljer sig från OECDs. För en diskussion av skillnaden se World Education News & Reviews, 2009

Figur 6. Antal inresande freemover- och utbytesstudenter år 2001-2013. Källa: UKÄ.

Statistiken som redovisas i figuren ovan visar antalet nytilkomna och fortsättande internationella studenter. De nytilkomna studenterna var exempelvis 21 400 läsåret 2013/14. Statistiken visar på ett tydligt trendbrott efter läsåret 2010/11, med ett minskande antal inresande studenter. Mer om detta i avsnitt 4.4.

4.1 ORSAKER TILL ÖKAD STUDENTMOBILITET

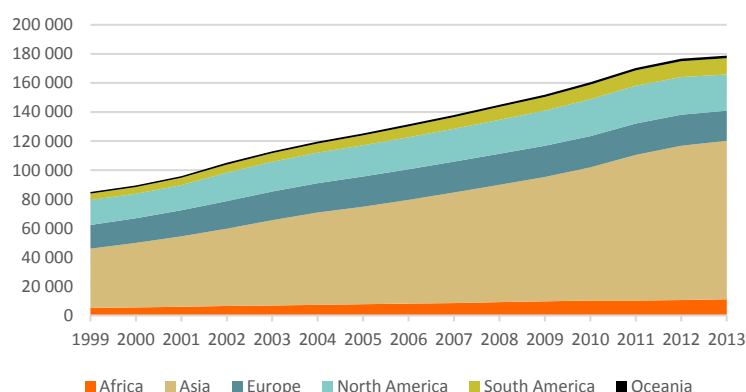
Drivkrafterna bakom migration brukar delas upp i push- och pullfaktorer, en analysmodell som även kan appliceras på studentmigrationen.

Push-faktorer

Push-faktorer är sådana som "trycker ut" studenter från sina hemländer, både genom förutsättningar för utlandsstudier och hinder för utbildning i hemlandet

En generell push-faktor är att allt fler studerar på högskolor och universitet vilket i förlängningen ger ökade möjligheter till studier utomlands. Antalet högskolestudenter i världen har ökat från 80 miljoner år 1999 till 180 miljoner år 2013. Asien står för huvuddelen av ökningen, från 41 till 109 miljoner studenter.

Figur 7. Studenter i högre utbildning, tusental, 1999 – 2013. Källa: UNESCO:s statistikdatabas UIS.

En annan faktor som bidragit till den ökade studentmigrationen är att det trots utbyggnaden av systemen för högre utbildning finns ett stort efterfrågeöverskott på utbildning. I exempelvis Asien ser många familjer högre utbildning som en viktig möjlighet till social rörlighet och är därför beredda att satsa betydande resurser på rätt utbildning till sina barn. Men utbildningsinvesteringarna har än så länge inte kunnat möta denna växande efterfrågan fullt ut³¹.

I rapporten *International student recruitment: policies and developments in selected countries* (Becker & Kolster 2012) räknar författarna upp en rad push-faktorer som påverkar studenternas personliga beslut om att studera utomlands eller ej, här är några av dessa:

- Bristande utbildnings- och forskningsmöjligheter i hemlandet,
- Lågt värde (kvalitet och anseende) av en nationell, högskoleexamen på den inhemska arbetsmarknaden,
- Hög igenkännlighet, acceptans och upplevt värde av utländska examina från inhemska arbetsgivare och högre utbildningsinstitutioner,
- kulturella, ekonomiska, utbildningsmässiga, språkliga, historiska, politiska eller religiösa band till en annan region, land, stad och/eller institution,
- Nivån på inhemska terminsavgifter och levnadsomkostnader, relativt omvärlden.

Pull-faktorer

Pull-faktorer är faktorer som gör ett land attraktivt för studenter från andra länder, som gör att de kan dra till sig ansökningar från internationella studenter.

För trots de ökade internationella studentströmmarna finns det ingen anledning för den svenska högskolan att vila på lagrarna. Andra länder satsar på att konkurrera om studenterna genom goda villkor som gör dem till attraktiva mottagarländer, och det är centralt att även Sverige antar denna utmaning.

Becker & Kolster (2012) redogör för ett antal generella pull-faktorer, bland annat följande;

- Information och marknadsföring om mottagarlandets studie- och arbetsmöjligheter,
- Akademiskt rykte, kvalitet och frihet,
- Ömsesidigt erkännande av betyg, examina och kvalifikationer,
- Kostnader för högre utbildning och levnadsomkostnader, samt möjligheten till finansiering (studieavgifter, boendekostnader, tillgången till studiestöd och stipendier, resekostnader),
- Landets och lärosätets grad av internationalisering (antal internationella studenter, utbudet av internationella program, generell invandringspolitik),
- Klimat, studie- och arbetsmiljö i landet (möjlighet till jobb under och efter studierna, atmosfären på studieorten, trygghets- och välfärdsaspekter).

³¹ UNESCO, 2013.

I rapporten *Push-Pull Factors Influencing International Student Destination Choice* (Mazzarol, T. 2001) redovisas resultatet av en enkätstudie av studenter i Taiwan, Indien, Kina and Indonesien, angående hur de ser på möjligheten att studera utomlands. Några av de faktorer som studenterna fäster störst vikt vid i undersökningen är följande:

- Bättre kvalitet på kurser utomlands.
- En önskan om att lära sig mer om hur det är i mer utvecklade länder.
- Möjligheter till arbete.
- Trygghet, bra klimat och trevlig studiemiljö i mottagarlandet.
- Lärosätets akademiska rykte
- Kunskap om landet och det utländska lärosätet exempelvis via samarbete med inhemska lärosäten

4.2 MER INTERNATIONELLT FOKUS I HÖGSKOLEPOLITIKEN

Internationaliseringsfrågor har hamnat mer och mer i centrum för den svenska högskolepolitiken under de senaste decennierna.

Under perioden efter andra världskriget handlade högskolepolitiken mycket om att bygga ut och bredda den högre utbildningen. 1955 års universitetsutredning lade grunden för utvecklingen och antalet studenter i Sverige steg från 14 000 år 1945 till 125 000 år 1970. Det investerades i fler studieplatser och etablering av regionala högskolor. Utbyggnaden fortsatte under 1970-talet både genom att utbildningar inom vård och undervisning tillfördes högskolan, men också genom satsningar på breddad rekrytering för ökad social utjämning. Frågor om internationalisering fanns med på agendan med fokus på internationellt samförstånd och solidaritet. Ett konkret exempel är att Universitetskanslersämbetet (UKÄ) 1974 lyfte fram ”behovet av internationell solidaritet och världsmedborgarkänsla” som ett centralt motiv i en rapport om internationalisering³².

Mot slutet av 1980-talet debatterades den offentliga sektorns storlek och styrning allt mer intensivt. Den offentliga sektorn hade vuxit under flera år och ansågs nu för stor och svårstyrd. Samtidigt genomfördes en rad avregleringar som ledde till ökad internationell konkurrens för det svenska näringslivet. Som ett svar på dessa utmaningar kom 1993 års högskole- och universitetsreform *Universitet och högskolor – frihet för kvalitet* (prop. 1992/92:1) i vilken lärosätena gavs ett ökat inflytande över organisation, antagning, karriärvägar och dispositionen av resurser. Att stärka Sveriges möjligheter att konkurrera internationellt framhölls som ett centralt motiv för reformen, och lyfts fram i propositionens inledning.

Högskolans utbyggnad prioriterades också under denna period, bland annat i kölvattnet av den utslagning av jobb och företag som skedde genom 1990-talskrisen, för att genom satsningar på kunskap öka Sveriges konkurrenskraft, men också för att motverka den ökande arbetslösheten. Under 1990-talet ökade antalet högskolestudenter från c:a 170 000 till 300 000³³.

³² Universitetskanslersämbetet, 1974

³³ Högskoleverket, 2006.

Under denna period fick det internationella perspektivet större uppmärksamhet både genom debatten om konkurrenskraften och genom Sveriges inträde i EU år 1995. Utbildningssamarbetet inom EU har ökat med tiden, bland annat genom de EU-gemensamma satsningarna på studentutbyte inom exempelvis Erasmusprogrammet. Stor påverkan har även den så kallade Bolognaprocessen haft vars syfte bland annat är att skapa en gemensam inre utbildningsmarknad i Europa för ökat utbyte och konkurrenskraft³⁴.

Under denna period utreddes internationaliseringen av högskolan även ur ett bistånds- och samarbetsperspektiv. Utredningen *Utbildning och forskning för strategisk samverkan* (1998:16R) är ett exempel på det. För att stärka lärosätenas strategiutveckling för internationalisering etablerades Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning (STINT) år 1994.

I början av 2000-talet adresserade flera statliga utredningar utmaningarna med det globalt växande utbudet av utresande studenter. Utredningarna tog bland annat upp frågan om hur Sverige ska bli attraktivt för internationella studenter, och ett antal gränsdragningsproblem kring i vilken utsträckning utbildning för internationella studenter bör erbjudas fritt, eller mot avgift. Exempel på utredningar som berörde dessa frågeställningar är *Advantage Sweden – en kraftsamling för ökad rekrytering av utländska studenter till Sverige* (SOU 2000:92), utredningen *Studieavgifter i högskolan* (SOU 2006:7) och propositionen *Konkurrera med kvalitet – studieavgifter för utländska studenter* (SOU2009/10:65).

En rad utredningar genomfördes även kring lärosätenas autonomi och strategiska arbete med internationalisering. Detta resulterade i en rad propositioner, exempelvis *Ny värld – ny högskola* (2004/05:162) följdes av propositionen *Gränslös kunskap – högskolan i internationaliseringens tid* (2008/09:175) och propositionen *En akademi i tiden - ökad frihet för universitet och högskolor* (2009/10:149).

Utredningarna kring internationalisering av den högre utbildningen har därmed duggat tätt efter millennieskiftet. Dels drivet av ett yttre migrationstryck och utmaningar kring konkurrenskraft och demografi, dels med ambitionen att stärka svensk utbildning och forskning. Internationalisering ses som kvalitet i sig, samtidigt som det också kan driva kvalitetsutvecklingen genom internationella jämförelser och konkurrens. Lösningarna för att hantera dessa utmaningar bestod både av att ta fram en nationell strategi för internationalisering av den högre utbildningen, och att utveckla lärosätenas autonomi och handlingskraft.

Tillväxtanalys (2014) beskriver utvecklingen på följande vis:

"Studenter, forskare och kapital har under senare år blivit alltmer rörliga, vilket ger utmaningar för världens högskolor och universitet. Den ökade konkurrensen ställer krav på lärosätena att agera strategiskt, stärka sin kvalitet, vara nyskapande samt attraktiva

³⁴ Bolognaprocessen är en mellanstatlig process och inte ett EU-projekt, för närvarande deltar 47 länder (källa: Wikipedia).

för såväl studenter som forskare. Behoven att kunna agera friare har bidragit till en trend mot ökad autonomi från huvudmännen även för offentliga lärosäten.”

4.3 STRATEGIER FÖR INTERNATIONALISERING AV HÖGRE UTBILDNING

Ett startskott för strategiarbetet kom i och med SOU 2000:92 *Advantage Sweden*, där frågor om och hur mottagandet av internationella studenter skulle kunna öka, samt om studieavgifter skulle införas. Globaliseringen ses som en realitet, liksom framväxten av en global utbildningsmarknad där Sverige konkurrerar med länder som Storbritannien, Tyskland, USA och Australien om att attrahera utländska studenter.

Utredningen förespråkar införandet av en nationell strategi för internationalisering som bör innefatta bland annat utbildningar i engelska, ökad internationell jämförbarhet av utbildningar, åtgärder för fler studentbostäder, information och marknadsföring samt finansiering genom stipendier.

Utredningen listar några punkter som en strategi för internationalisering kan innehålla:

- Satsningar på aktiv marknadsföring.
- Kompletterande aktörer i form av utbildningsmäklare och digitala utbildningsplattformar.
- Satsningar på distansutbildning och virtuella universitet.
- Strategiska samarbeten mellan svenska och utländska lärosäten.
- Etablering av campus i andra länder, eller franchising av utbildningar till andra länder.

I propositionen *Den öppna högskolan* (2001/02:15) understryks bilden av att fler internationella studenter behövs för att de berikar utbildningarna i Sverige och är en viktig rekryteringsbas för forskning och arbetsliv. Efterfrågetrycket från studenter i Asien förutspås öka, bland annat på grund av underdimensionerade utbildningssystem i dessa länder.

Institutet för framtidsstudier (2003) undersökte utvecklingen av internationaliseringen i politik och hos lärosätena, och kom bland annat fram till att ”det svenska samhället behöver fler högutbildade för att trygga tillväxten och välfärden”.

I propositionen *Ny värld – ny högskola* (prop. 2004/05:162) presenterades en nationell strategi för internationalisering av den högre utbildningen.

Tabell 5. Sveriges strategi för internationalisering av den högre utbildningen

1. *Sverige skall vara ett attraktivt studieland för utländska studenter*
 - 1.1 Universitet och högskolor ska erbjuda en internationellt konkurrenskraftig utbildning av hög kvalitet.
 - 1.2 Rekryteringen av utländska studenter ska öka.
2. *De högskoleutbildade ska vara attraktiva på arbetsmarknaden nationellt och internationellt.*
 - 2.1 De högskoleutbildades anställningsbarhet ska stärkas.
 - 2.2 Svenska studenters internationella rörlighet ska öka.
3. *Universitet och högskolor ska bedriva ett aktivt internationaliseringsarbete i syfte att främja utbildningens kvalitet och förståelsen för andra länder och internationella förhållanden.*
 - 3.1 Internationaliseringsarbetet ska ingå i lärosätenas reguljära kvalitets- och utvecklingsarbete.
 - 3.2 Den internationella rörligheten bland lärare i högskolan ska öka.
 - 3.3 Den internationella rörligheten bland studenter i högskolans lärarutbildning ska öka.
 - 3.4 Den internationella dimensionen i utbildningarna ska stärkas.
4. *Hinder för internationaliseringen ska undanröjas såväl nationellt som internationellt.*
 - 4.1 Regelverken inom relevanta områden bör ses över och ändras vid behov.
 - 4.2 Berörda myndigheter bör vara aktiva internationellt i frågor som rör internationalisering av den högre utbildningen.
5. *Uppföljningen av högskolans internationella verksamhet ska utvecklas och förbättras.*

Den svenska strategin framstår som relativt allmänt hållen i jämförelse med exempelvis Finlands motsvarande strategi, som är mer inriktad på att klara den internationella konkurrensen, på utbildningsexport och på att attrahera och behålla internationella studenter.

Den finska regeringen fastslog år 2010 följande strategiska riktlinjer för att öka landets utbildningsexport³⁵:

- *Handeln med utbildning är en växande internationell marknad, och utbildningsexporten erbjuder många möjligheter. Finland ska vara en av de ledande ekonomierna i världen bland de länder som baserar sin ekonomi på kvalitativt högtstående utbildning och utbildningssystem. Utbildningens andel av landets sammanlagda export ska ha vuxit betydligt före år 2015.*
- *En förutsättning för främjandet av Finlands utbildningsexport är en fungerande inhemsk marknad.*
- *Upphandlingskompetensen inom den offentliga sektorn ska utvecklas, t.ex. beträffande undervisningsteknologiska hjälpmedel och andra former av service på området.*
- *Utbildningsexporten ska stärkas inom ramen för exporten inom andra branscher.*
- *Finland ska utveckla omvandlingen av utbildning till en exportvara. Kvaliteten på dessa produkter ska ha en hög nivå, och det är viktigt att kunna påvisa kvalitetsnivån.*
- *För effektiv samverkan mellan olika aktörer inom utbildningsexporten, bör det byggas upp ett företagskluster som aktivt söker nya alternativ för affärsverksamhet på området.*

³⁵ Finlands utbildningsdepartement, 2010

- *Det bör också skapas fungerande strukturer för ett effektivt samarbete mellan den privata och den offentliga sektorn.*

Enligt den finska strategin kan utbildningsexporten omfatta exempelvis följande tjänster/affärsområden;

- *examina på grundläggande och avancerad nivå,*
- *fortbildningstjänster till yrkesverksamma och privatkunder,*
- *konsulttjänster inom utbildningssektorn, exempelvis kring utveckling av nya utbildningskoncept, start och drift av högsolor m.m.,*
- *teknik för moderna lärandemiljöer; spel, sociala medier och lösningar för mobilt lärande,*
- *produktion av innehåll, såsom läroböcker och utbildningsmaterial, forsknings- och utvärderingstjänster,*
- *seminarier, konferenser och andra inlärningsaktiviteter.*

Den finska strategin för internationalisering av högskolan har en bred och djup ansats som inkluderar utbildning, upphandling, tekniska lösningar, konsulttjänster och produktion av innehåll. Strategin tar också upp behovet av privata aktörer som leverantörer av utbildningstjänster och teknik för distansundervisning mm. Detta är en väsentlig skillnad mot den svenska strategin som är mer inriktad mot generella förutsättningar, och som saknar den finländska strategins tydliga inriktning mot ökad utbildningsexport och dess betoning av betydelsen av samverkan med privata utbildningsaktörer.

4.4 EFFEKTERNA AV STUDIEAVGIFTER

Riksrevisionen påtalade i rapporten *Rekryteringen av internationella studenter till svenska lärosäten* (RiR 2008:22) att en allt större andel av resurserna för högre utbildning gick till internationella gäststudenter. Dessutom påpekade de att ökningen av antalet ansökningar till studier i Sverige innebar betydande kostnader för administration hos lärosäten och myndigheter, samtidigt som endast en mindre andel av de antagna verkligen påbörjade sina studier.

I propositionen *Konkurrera med kvalitet – studieavgifter för utländska studenter* (prop. 2009/10:65) föreslog regeringen att medborgare från länder utanför Sverige och EES-området (s.k. tredjelandsstudenter) ska betala ansöknings- och studieavgifter för sina studier i Sverige. Med undantag för vissa studenter exempelvis på forskarnivå och de med permanent uppehållstillstånd i Sverige.

Centrala argument för reformen var de kostnader som det ökade inflödet av internationella studenter medfört, men också en ambition om att svenska lärosäten skulle kunna utvecklas genom att konkurrera med kvalitet istället för med gratis utbildning. Volymen ansökningar hade ökat snabbt och var år 2009/10 hela 122 000, men många av dessa antogs inte medan andra valde själva att inte påbörja sina studier. Hanteringen av de många ansökningarna motiverade införandet av en ansökningsavgift.

Ansöknings- och studieavgifterna infördes med start från höstterminen 2011. Samtidigt infördes flera stipendieprogram för tredjelandsstudenter, varav ett har syftet att attrahera särskilt begåvade studenter. Ett annat program är inriktat mot studenter från samverkansländer inom biståndsområdet. En tredje del i stipendiesystemet är att

medel ur Sveriges biståndsbudget används till studenter från de länder som klassificeras som låg- och medelinkomstländer enligt biståndskommittén Development Assistance Committee (DAC), inom OECD.

I regeringens budgetproposition för år 2015/16 framgår att det totalt avsattes 210 miljoner kronor i stipendier till tredjelandsstudenter år 2014. Därutöver fick lärosätena inkomster via studieavgifter på ca 374 miljoner kronor³⁶, vilket är en ökning med 73 miljoner kronor jämfört med 2013. För lärosätena i genomsnitt står dessa intäkter för c:a en procent av deras totala utbildningsbudgetar, men för vissa lärosäten är andelen uppemot 4-5 procent. Samtidigt redovisar många lärosäten underskott för verksamheten kring utbildning och mottagande av internationella studenter. En förklaring är kostnader för extra administration³⁷.

Tabell 6. Omfattning av stipendier och avgifter, 2014

Studieavgifter, 374 miljoner kronor
Stipendier, 210 miljoner kronor, varav:
• Bidrag till sänkta studieavgiftskostnader, 60 miljoner kronor
• Bistånd till långsiktiga samarbetsländer, 80 miljoner kronor
• Bistånd till OECD-DAC länder, 70 miljoner kronor
Summa 584 miljoner kronor

Studieavgifterna som lärosätena tar ut är till självkostnadspris vilket innebär att de inte genererar något överskott till högskolesystemet. Däremot kan dessa medel bidra till att en kritisk massa av studenter nås för utbildningar på avancerad nivå, vilka lärosätena annars kan behöva subventionera internt genom överföring av medel från grundutbildningarna.

Bidragen till sänkta studieavgiftskostnader går till lärosätena och ska användas för att attrahera internationella studenter med särskilt goda studiemeriter, så kallade "talanger".

Bistånden utgör en stor del av den totala stipendievolymen, 150 av 210 miljoner kronor. Medlen kommer från biståndsbudgeten och kanaliseras via Svenska institutet till de studenter som beviljas bidrag. Svenska Institutets stipendier ska täcka hela eller delar av studenternas studieavgifter, men kan också till viss del användas för att täcka levnadsomkostnader under studietiden. De länder som omfattas av begreppet "långsiktiga samarbetsländer" är: Afghanistan, Bangladesh, Kambodja, Demokratiska republiken Kongo, Etiopien, Kenya, Liberia, Mali, Moçambique, Myanmar (Burma), Rwanda, Somalia, Sudan, Syd Sudan, Tanzania, Uganda och Zambia och Zimbabwe.

³⁶ Universitetskanslersämbetet, 2015a

³⁷ Ibid.

Vilken effekt har studieavgifterna haft på studentvolymen?

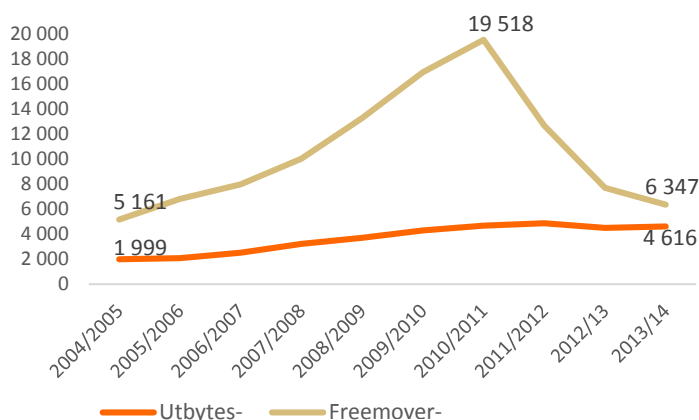
Figur 9 nedan visar att det framförallt är freemover-studenterna³⁸ från länder utanför EES-området som minskat kraftigt i antal efter studieavgifternas införande.

Utbytesstudenterna omfattades inte av avgiftsreformen, vilket förklarar varför denna grupp kunnat fortsätta växa i antal.

Avgifternas storlek varierar mellan lärosätena och är beroende på utbildningens inriktning. Enligt UKÄ ligger de vanligtvis mellan 80 000 och 140 000 kronor per år, men kan vara ännu högre. Till exempel kan utbildningar i konst och arkitektur ta uppemot 250 000 kronor i studieavgift. Anmälningavgiften för att söka utbildning i Sverige är 900 kronor.

Införandet av avgifterna anses vara huvudorsaken till att antalet förstagångsansökningar om uppehållstillstånd för studier minskade kraftigt från år 2011 och framåt, se statistik nedan.

Figur 8. Inresande freemover- och utbytesstudenter från länder utanför EES.

Källa: Universitetskanslersämbetet

Nedgången i antalet tredjelandsstudenter döljer samtidigt en underliggande trend bestående av att antalet betalande studenter har ökat mellan 2011 och 2014. Hösten 2014 fanns 3 700 betalande studenter från tredjeland, jämfört med 2 300 år 2011. Dessutom har en förskjutning skett i sökmönstret så att tredjelandsstudenterna i högre grad söker sig till avancerade utbildningar³⁹.

En majoritet av de betalande studenterna, 58 procent, kommer från Asien. Denna världsdel stod både för den största minskningen av antalet studenter direkt efter införandet av avgifter, och för den största ökningen av antalet betalande studenter de senaste åren.

Från kvantitet till kvalitet?

Införandet av studieavgifter lanserades bland annat som en kvalitetsdrivande åtgärd. Kvaliteten kan förväntas höjas på två sätt. Dels genom att studenter gör mer aktiva

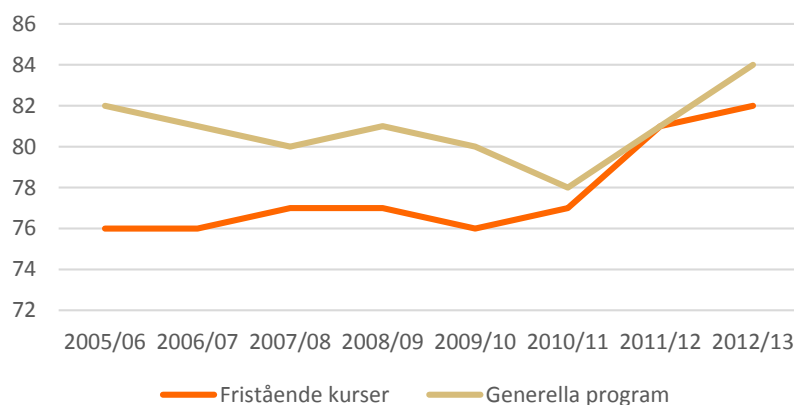
³⁸ Freemover-studenter anordnar sina studier på egen hand, till skillnad från utbytesstudenter som deltar i utbytesprogram.

³⁹ Universitetskanslersämbetet, 2015a.

utbildningsval och driver lärosätena att förbättra innehållet i utbildningarna. Dels genom att kvaliteten på studenterna höjs genom konkurrensen om stipendiemedel.

Statistik från Universitetskanslersämbetet visar att de internationella studenternas prestationsgrad (d.v.s. i vilken grad studenterna tar de poäng de registrerats för) verkligen har ökat efter 2010, se figur 9 nedan⁴⁰.

Figur 9. Inresande studenters prestationsgrad⁴¹ 2005-2012. Källa: Universitetskanslersämbetet.

Ökningen av prestationsgraden sammanfaller i tiden med införandet av studentavgifter. Enligt Universitetskanslersämbetet (2015b) kan emellertid en inte oansenlig del av ökningen kopplas till utbytesstudenter. Dessa berörs inte av avgiftsreformen. Därmed är det svårt att förklara hela ökningen av prestationsgraden genom att hänvisa till avgiftsreformen, om det inte finns något indirekt samband som inte framgår av statistiken ovan.

Den höjda prestationsgraden kan bero antingen på att det nu kommer mer ambitiösa och väl förberedda internationella studenter, eller på att lärosätena utvecklat och förbättrat utbildningarna, dvs. antingen höjd studentkvalitet eller höjd utbildningskvalitet. Vilken av dessa effekter som dominerar är svårt att säga men troligen tar det längre tid att förändra utbildningarnas kvalitet än det gör att påverka studentströmmarna.

5. ATTRAKTION OCH ETABLERING PÅ ARBETSMARKNADEN

Kapitel 1-4 i denna rapport har givit en bakgrund till varför internationalisering av den högre utbildningen är en viktig framtidsfråga. Följande kapitel försöker reda ut om nuvarande politik är framgångsrik kring möjligheten att attrahera och behålla internationella studenter, till studier och arbete i Sverige.

Ur näringslivets perspektiv kan möjligheten att attrahera och behålla internationella studenter bidra till minskade kompetensbrister och ökad kompetenskraft samt höjd

⁴⁰ Universitetskanslersämbetet, 2015b.

⁴¹ Kvoten mellan avklarade poäng, omräknade till helårsprestationer, som hör ihop med de studenter, omräknade i helårsstudenter, som varit registrerade under det aktuella läsåret

tillväxtkapacitet. Internationell kompetens efterfrågas dessutom i allt högre grad i och med att företagen blir alltmer internationellt orienterade.

Internationella studenter genererar också ett betydande ekonomiskt värde för både samhälle och näringsliv genom sin konsumtion under studietiden och genom etablering på arbetsmarknaden. Samhället gynnas också i förlängningen av att varje person som anställs i konkurrensutsatta företag med kompetensbrist leder till att ytterligare tre personer får jobb i andra branscher, tack vare ökade möjligheter att växa och exportera mer.

Även ur ett renodlat högskoleperspektiv är internationella studenter positiv kraft, som kan bidra både ekonomiskt och genom att bidra till bättre utbildningskvalitet och större möjligheter att rekrytera blivande forskare. Internationella studenter ger även kontaktytor till andra lärosäten runt om i världen vilket i förlängningen underlättar svenska lärosätens internationella samarbeten och rekrytering av kompetens utifrån. Internationella studenter berikar också utbildningarna genom att bidra med nya perspektiv och erfarenheter.

Forskning visar också att en isolerad högre utbildning leder till att svenska studenter får sämre förutsättningar i form av bristfälliga språkkunskaper, bristande kulturell kompetens och sämre kännedom om andra människors tankesätt⁴². Ökat antal internationella studenter bidrar således till utbyten av kunskaper, språkfärdigheter och kulturell erfarenhet. Aspekter som blir viktiga i ett samhälle som blir allt mer globalt och som kräver kompetenser därefter⁴³.

I propositionen *Ny värld – ny högskola* (prop. 2004/05:162) fastslår regeringen att: *”Det finns flera skäl att öka rekryteringen av utländska studenter till svenska universitet och högskolor. De är en tillgång för undervisnings- och forskningsmiljöernas utveckling och kvalitet genom att de kan bidra med nya perspektiv. De kan också bidra till att stärka den internationella miljön och mångfalden, vilket främjar förståelsen för andra kulturer och traditioner samtidigt som det kan ha stort värde för näringslivets utveckling. Samtidigt utgör de en rekryteringsbas för fortsatt utbildning, forskning och arbete i Sverige. Studenter med erfarenheter av svensk utbildning, svensk kultur och svenskt samhällsliv kan dessutom bli goda ambassadörer för Sverige. De kan komma att utgöra en viktig resurs för breddat och fördjupat samarbete mellan Sverige och andra länder, inte minst inom näringsliv och handel. Bland annat av denna anledning är det viktigt att utländska studenter erbjuds undervisning i svenska.”*

I detta kapitel görs ett försök att beskriva nuläget för Sveriges möjligheter att attrahera och behålla internationella studenter.

5.1 SVERIGES FÖRMÅGA ATT ATTRAHERA INTERNATIONELLA STUDENTER

I avsnitt 4.1 redovisades en rad generella faktorer som enligt forskningen driver attraktionskraften för ett land ur studiehänseende;

- Information och marknadsföring om mottagarlandets studie- och arbetsmöjligheter,

⁴² SFS, Sveriges Förenade Studentkårer, 2014.

⁴³ European Migration Network, 2012.

- Akademiskt rykte, kvalitet och frihet,
- Ömsesidigt erkännande av betyg, examina och kvalifikationer,
- Kostnader för högre utbildning och levnadsomkostnader, samt möjligheten till finansiering (studieavgifter, boendekostnader, tillgången till studiestöd och stipendier, resekostnader),
- Landets och lärosätets grad av internationalisering (antal internationella studenter, utbudet av internationella program, generell invandringspolitik),
- Klimat, studie- och arbetsmiljö i landet (möjligheten till jobb under och efter studierna, atmosfär på studieorten, trygghets- och välfärdsaspekter).

Hur den svenska attraktionskraften står sig i dessa hänseenden är en komplex fråga att besvara. I det följande görs ett försök att lyfta på några av de stenar som är viktiga för Sveriges attraktionskraft för internationella studenter.

Marknadsföringen av Sverige som studiedestination

Marknadsföringen av Sverige som studiedestination tycks inte vara särskilt omfattande. Lärosätena har inga tydliga regeringsuppdrag, eller öronmärkta resurser, för att marknadsföra sig själva utomlands.

Det hindrar emellertid inte lärosätena från att omfördela medel internt till uppgiften, och så sker även. Men konsekvensen är att resurser dras från fakultetsmedlen, vilket riskerar att påverka annan verksamhet negativt.

Svenska Institutet har ett uppdrag kring marknadsföring av Sverige som studiedestination, men lägger enligt årsredovisningen för 2014 endast omkring 5 miljoner kronor i direkta kostnader, ungefär lika mycket tillkommer i förvaltningskostnader⁴⁴.

Dessutom redogör Svenska Institutet för behovet av att öka närvaron utomlands i sitt budgetunderlag för åren 2012-2014:

"Det behövs vidare närvaro i strategiskt viktiga länder. För att kunna bedriva långsiktig marknadsföring och för att kunna synliggöra Sverige kontinuerligt, måste det finnas bemanning av personer som arbetar med marknadsföring av Sverige som studiedestination i länder utanför EU vilka bedöms vara av strategiskt intresse. Det gäller främst Kina, Indien och USA. Sverige kommer långt ned på den mentala prioriteringslistan över länder för utlandsstudier. Den relativt höga kostnaden för att studera här gör att Sverige nu konkurrerar direkt med de mest populära studiedestinationerna såsom USA, Storbritannien och Australien. Sverige har mycket att erbjuda och bör ha goda möjligheter att konkurrera, men då måste Sverige bli mer känt som studiedestination. Andra jämförbara länder såsom Nederländerna har egna kontor för marknadsföring i elva städer i tio länder. Lokal svensk representation är också något som Tillväxtanalys har lyft fram som en nyckelfaktor för att attrahera betalande studenter till Sverige."

- Svenska Institutet, Budgetunderlag 2012-2014, s. 34

⁴⁴ Svenska Institutet, 2015

Svenska Institutet nämner i sin årsredovisning för år 2014 att endast en tjänst finns i utlandet med uppgift att marknadsföra Sverige som studiedestination på plats. Den personen finns på Sveriges ambassad i Sydkorea.

Möjligheten till jobb och karriär som attraktionsfaktor

Internationella studenter tillskriver möjligheterna att göra karriär stor vikt när de bestämmer sig för att studera utomlands⁴⁵.

Svenska Institutet och Högskoleverket frågade i en enkätundersökning 2007 vilka internationella freemover-studenters motiv var för att studera i Sverige. Av undersökningen framgår att karriärmotiven dominerar över motiv kring personlig utveckling och kring att få uppleva ett annat land och en annan kultur. Störst andel, 36 procent av studenterna i undersökningen, angav att möjligheten till karriär var det viktigaste motivet till att studera utomlands.

Samtidigt tycks marknadsföringen av Sverige som studiedestination inte vara särskilt orienterad mot att visa upp möjligheterna till jobb och karriär under och efter studietiden. På sajten www.studyinsweden.se finns endast begränsad information om arbetsmarknaden och inga svenska arbetsgivare lyfts fram. Troligtvis skulle ett närmare samarbete i marknadsföringen med svenska arbetsgivare med starka varumärken och relevanta rekryteringsbehov bidra till att ytterligare stärka Sveriges attraktionskraft.

Det strategiska arbetet kring internationalisering

Kapitel 4.3 visade att den svenska nationella strategin för internationalisering av den högre utbildningen är mindre konkret och konkurrensinriktad än vad fallet är exempelvis i Finland. Det tycks även finnas behov av att utveckla strategierna på lärosätetsnivå.

I rapporten *Svenska kunskapssystemet – en möjlighet till framtida export* av STINT framgår att lärosätena saknar ”betydande resurser eller kompetenser för produkt-, affärs- eller marknadsutveckling”. Styrelserna och ledningarna för lärosätena har inte heller särskilt höga krav på sig att utveckla strategier för internationaliseringen. Utbildnings- och forskningsverksamheten har oftast utvecklats mer genom en inre process, dvs. lärosätets egna lärare och forskares inriktning och kompetens, snarare än genom att fokusera på behoven hos ”användare, mottagare, kunder, klienter eller partners (som framtida arbetsgivare, studenter, forskningsfinansiärer eller forskningspartners)”. Det görs även få avsteg från nationellt fastslagna ersättningsnivåer för olika utbildningsinriktningar, trots att det kan behövas för att nå samma lärartäthet som finns på konkurrerande utbildningar internationellt⁴⁶.

I undersökningen studerades internationaliseringsarbetet på ledningsnivå närmare vilket ledde till att man identifierade följande utmaningar:

- Ledningarna upplever att det varken finns några uttalade krav eller förväntningar ifrån departement eller reglerande myndigheter, och ingen tydlig nationell strategi för internationaliseringsarbetet.

⁴⁵ Högskoleverket 2008:7 R. Den största andelen, 36 procent, av de internationella studenterna i undersökningen anger att karriärmöjligheter är det främsta anledningen till att studera utomlands.

⁴⁶ STINT, 2011b

- Ledningarna vill agera självständigt och inte ta direktiv uppifrån, d.v.s. från utbildningsdepartementet, kring internationaliseringsarbetet.
- Viktiga indikatorer för framgångsrik internationalisering är förekomsten av (och andel betalande) internationella studenter, förekomsten av internationella forskningssamarbeten, sampubliceringar i viktiga tidskrifter och förekomsten av internationell forskningsfinansiering.
- Det saknas tillräcklig ledningstid, tydliga verktyg och modeller för att hantera de många möjligheterna och utmaningarna med strategisk internationalisering.
- Det är svårt att styra om resurser till internationaliseringssatsningar, utveckling av nya erbjudanden, av nya marknader och nya affärer.
- Sverige är inte etablerat som utbildningsdestination och det saknas tillräcklig erfarenhet av att attrahera internationell finansiering till forskning i Sverige. Mer ledningstid och resurser skulle behöva läggas på att etablera en nödvändig närvaro på prioriterade marknader.

I en undersökning från Sveriges Förenade Studentkårer (2014) framgår att många lärosäten saknar verk samma strategier för sitt arbete med internationalisering, och att även den nationella strategin för internationaliseringen av högskolan behöver utvecklas.

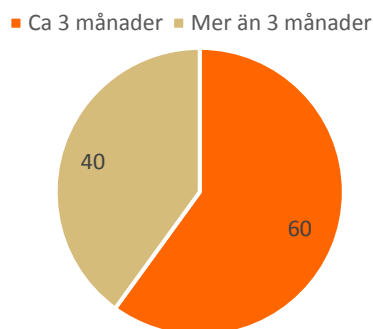
Enkla regler och snabba processer för migration

En viktig faktor för att attrahera internationella studenter och få dem att påbörja utbildningar i Sverige, är att de inte bör uppleva att ansökningsprocessen kring uppehållstillstånd för studier är långsam och krånglig. Det bör också gå smidigt att få personnummer när man väl är på plats, eftersom det är en förutsättning bland annat för att få bankkonto.

Handläggningstider för studietillstånd

Enligt Migrationsverkets hemsida är handläggningstiderna vid ansökan om studietillstånd som uppfyller kraven på snabb handläggning ca 3 månader i snitt. Ärenden som behöver kompletteras tar mer än 3 månader att handlägga, men hur lång den genomsnittliga handläggningstiden för dessa ärenden är framgår inte.

Figur 10. Andel ärenden med olika handläggningstider för ansökan om studietillstånd, 2016-01-01.
Källa: Migrationsverket

Risken med långa handläggningstider är att de internationella studenterna istället väljer att påbörja en annan utbildning i ett annat land, om studenterna har sökt flera utbildningar parallellt och väntar på beslut om uppehållstillstånd från flera alternativa

destinationsländer. För att kunna konkurrera om målgruppen krävs troligen att processerna snabbas på.

Migrationsverket jobbar för att snabba upp handläggningstiderna genom att göra ansökningsprocessen digital. Samtidigt står man inför stora utmaningar med att hantera den ökade flyktinginvandringen vilket innebär att resurser dras internt från annan handläggning.

En annan faktor som kan vara ett hinder för tredjelandsstudenter är det krav på biometrisk information (fingertryck och fotografi) i ansökningar om uppehållstillstånd för studier, som infördes år 2011, till följd av en förordning från Europeiska Rådet. Detta kräver att studenterna uppsöker svensk myndighet i utlandet för att göra sin ansökan om uppehållstillstånd för studier komplett.⁴⁷

Ytterligare en faktor som fördröjer handläggningsärendena är att det finns ett försörjningskrav som måste uppfyllas, där det krävs att den som söker om uppehållstillstånd för studier kan visa att försörjningen är tryggad under studietiden. Kravet innebär att den sökande ska visa att det finns ekonomiska medel i form av egna banktillgångar motsvarande ca 8 000 kr per månad under studietiden. Att kontrollera äktheten i de kontoutdrag som bifogas till ansökningarna är en faktor som bidrar till förlängda handläggningstider. I Tyskland har det införts en möjlighet att istället föra över pengarna i förväg till ett låst konto, för att visa att tillräckliga ekonomiska resurser finns för att klara försörjningen.

Handläggningstider för personnummer

En annan utmaning för internationella studenter finns kring procedurer och handläggning av ansökningar om folkbokföring, för att få ett personnummer. Detta krävs för att skaffa bankkonto och för löneutbetalningar vid jobb under eller efter studierna.

Av samtliga anmälningar om flytt till Sverige (ansökning om personnummer) fram till 2015-09-30 har följande andel handlagts inom: 6 dagar 53 procent, 14 dagar 70 procent och 30 dagar 83 procent. Dessa siffror skiljer sig enligt Skatteverket inte nämnvärt mellan studenter och övriga kategorier.

Därutöver finns troligen andra steg i vägen mot folkbokföring som student som skapar fördröjningar:

- Brist på information till studenterna om krav och tillvägagångssätt för att få personnummer.
- Brist på tidig hjälp och guidning i ansökningsprocessen.
- Krav på att ansökan om folkbokföring sker på Skatteverkets servicekontor
- Krav på vidimerade handlingar som styrker studentens civilstånd

Liberal och behovsorienterad migrationspolitik ger attraktionskraft

Enligt Boston Consulting Groups alumniundersökning år 2013 anser internationella studenter att möjligheterna till arbete är den främsta drivkraften för att stanna i Sverige

⁴⁷ Ibid. sidan 15.

efter studierna. Följt av livskvalitet/livsstil, möjligheten att få internationell arbetslivserfarenhet och goda möjligheter att få visum m.m.

Sverige sticker ut bland länderna i EU och OECD genom att inte ha en särskilt selektiv politik för att attrahera högutbildad och kvalificerad arbetskraft i migrationspolitiken. Flera andra länder har valt att införa poängsystem kopplat till bland annat utbildningsnivå och modeller där det är lättare att få uppehållstillstånd om man har kvalifikationer som matchar de bristyrken som finns i landet.

Sverige har valt en mer liberal och decentraliserad politik, främst genom 2008 års reform av regelverket för arbetskraftsinvandring *Nya regler för arbetskraftsinvandring* (prop. 2007/08:147). Men också till följd av 2014 års proposition *Cirkulär migration och utveckling* (prop. 2013/14:213). Dessa har dels inneburit att arbetsgivarna fått och behållit ett stort inflytande över sina beslut kring internationell rekrytering, och att vägarna in på arbetsmarknaden stärkts för exempelvis internationella studenter.

Enligt en studie av European Migration Network (2013) har denna omläggning av politiken dels inneburit att arbetskraftsinvandringen ökat, dels att arbetskraftsinvandringen i högre grad består av kvalificerad arbetskraft. Andelen kvalificerad arbetskraft inom arbetskraftsinvandringen höjts från 15 till 26 procent mellan 2009 – 2012⁴⁸. Slutsatsen som dras i rapporten är att omläggningen av politiken till en mer behovsdriven inriktning har haft positiv effekt på möjligheterna att attrahera kvalificerad arbetskraft till Sverige.

Samtidigt är det viktigt att säkerställa att regelverken kring migration inte missbrukas. Det finns en risk att alltför enkla möjligheter att få uppehållstillstånd för studier i Sverige utnyttjas för andra migrationssyften. Till exempel framgick i en rapport från Migrationsverket år 2005 att upp till var fjärde person som beviljats uppehållstillstånd för studier kan ha haft andra syften än att studera. Därefter har ökade möjligheter till återkallande av tillstånd införts, och dessutom måste idag tredjelandsstudenter betala studieavgifter vilket troligen också minskat problemen med missbruk. Troligen kommer risken för att regelverken utnyttjas felaktigt kvarstå i viss utsträckning, och här finns en utmaning kring att ta fram krav och kontrollåtgärder som inte drabbar de seriösa studenterna.

5.2 SVERIGES FÖRMÅGA ATT BEHÅLLA INTERNATIONELLA STUDENTER

Låg generell etableringsgrad i högskolan

Högskolornas samverkan med offentliga och privata arbetsgivare har stor betydelse för om Sverige ska lyckas attrahera och behålla internationella studenter. Utan etablerade relationer med arbetsgivare och med bristande möjligheter till praktik under utbildningstiden kommer de internationella studenterna ha svårt att hitta arbete, trots hög utbildningsnivå.

Statistik från Universitetskanslersämbetet (UKÄ) visar att det finns utrymme för förbättringar vad gäller högskolans arbete med att förbereda studenter för arbetsmarknaden, generellt. Enligt UKÄs senaste uppföljning var endast 63 procent av

⁴⁸ European Migration Network, 2013.

studenterna etablerade på arbetsmarknaden 0,5 – 1,5 år efter examensåret 2009/10⁴⁹. Eftersom högskoleutbildning är mycket attraktivt på arbetsmarknaden borde en högre andel studenter få jobb snabbt efter examen

Tabell 7. Arbetsmarknadsställning 0,5 till 1,5 år efter examen år 2009/10.

Status 1 till 1,5 år efter examen	Examen, antal	Examen, andel
Etablerad på arbetsmarknaden	30 696	62,9
Osäker ställning på arbetsmarknaden	4 225	8,7
Svag ställning på arbetsmarknaden	3 294	6,7
Utanför arbetsmarknaden	1 011	2,1
Studerande	4 230	8,7
Ej i undersökningen	5 372	11,0
Totalt	100	100

När UKÄ räknar bort de studerande och de i kategorin *Ej i undersökningen* (exempelvis de som flyttat utomlands) stiger etableringsgraden till 78,3 procent. Denna beräkning exkluderar internationella studenter som rest hem och därmed inte etablerat sig på den svenska arbetsmarknaden⁵⁰, de ingår i gruppen "ej i undersökningen". Att även de som studerar vidare räknas bort kan delvis ifrågasättas eftersom gruppen troligen till viss grad består av personer som studerar vidare av arbetsmarknadsskäl.

Utifrån denna mer avgränsade statistik redovisar UKÄ etableringsgraden för olika utbildningsinriktningar, se tabell 8 nedan.

Tabell 8. Andel etablerade på arbetsmarknaden 2011, med examen läsåret 2009/10.

Ämnesområde	Andel etablerade
Vård och omsorg	83,7
Teknik	82,9
Lant- och skogsbruk	79,0
Undervisning	78,8
Juridik och samhällsvet.	75,6
Naturvetenskap	68,6
Humaniora och teologi	52,9
Konstnärligt område	35,4
Totalt	78,2

Tabellen ovan visar att etableringsgraden skiljer sig kraftigt mellan olika utbildningsinriktningar. Vård- och omsorgsutbildningar har nästan 50 procentenheters högre etableringsgrad än konstnärliga utbildningar. Differensen i etableringsgrad har flera är

⁴⁹ Krav för att räknas som etablerad i denna statistik: Sysselsatt i november månad det aktuella året. Sammanräknad arbetsinkomsten mer än 203 500 kronor. Inga perioder av arbetslöshet eller arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Får ej vara studerande.

⁵⁰ Ytterligare en faktor som försvårar tolkningen av statistiken är att endast studenter som tagit ut sin examen omfattas. Detta innebär sänkt etableringsgrad i statistiken eftersom en del av studenterna får jobb före examen. Men det innebär också höjd etableringsgrad eftersom en del beror på avhopp som leder till svag etablering på arbetsmarknaden.

inte helt jämförbar eftersom arbetsmarknaden ser olika ut, och studenternas studiemotiv kan variera mellan olika inriktningar. Vård- och omsorgsutbildningar är tydligt yrkesinriktade medan konstnärliga utbildningar är mer bildningsorienterade. Arbetsmarknaden skiljer ut sig för konstutbildade genom att det där är vanligare att försörja sig via stipendier än via reguljära anställningar. Men trots dessa olikheter, som delvis innebär att äpplen jämförs med päron, är det samtidigt troligt att det går att hitta förklaringar i utbildningarnas utformning och innehåll, till exempel skillnader i arbetslivsanknytningen.

Stärkt utbildningssamverkan behövs för ökad anställningsbarhet

Ett sätt att öka etableringsgraden för alla studenter, såväl svenska som internationella, är att ha god utbildningssamverkan mellan utbildningen och arbetsmarknaden. Svenskt Näringsliv (2012) visar att det finns ett starkt samband mellan god utbildningssamverkan högskola-näringsliv och studenter etablering på arbetsmarknaden.

En god samverkan med arbetslivet under utbildningen:

- Ökar sannolikheten att få ett jobb inom tre månader efter examen med 78 procent,
- Ökar sannolikheten att jobbet är kvalificerat med 69 procent, samt
- Ger i genomsnitt mellan 4,4 till 7,9 procent högre ingångslön, för studenter som tagit examen på grundläggande och avancerad nivå.

Utbildningssamverkan är viktigt både för att ge studenterna träning i relevanta kompetenser, exempelvis "förmågan att jobba självständigt inom arbetsområdet". Men också genom att erbjuda informella kontaktytor med potentiella arbetsgivare.

Forskning från IFAU (2013) visar att informella kontakter är av stor betydelse för ungdomars möjligheter att få jobb. Generellt sett hittas omkring 40 procent av jobben som tillsätts varje år på arbetsmarknaden via just de informella kontakterna, medan siffran är hela 70 procent för ungdomar 19-25 år.

Samtidigt finns flera undersökningar som visar på brister i utbildningarnas kontakter med och relevans för arbetsmarknaden:

- En studie från Jusek (2011) visar att många studenter upplever att högskolorna inte underlättar kontakter med arbetsmarknaden under studietiden, och 61 procent av de svarande anser att de inte fick tillräckliga möjligheter till praktik under studietiden.
- I TCO:s rapport "*Fler i start och fler i mål*" från år 2014 framgår att ca 45 procent av studenterna säger att utbildningarna sällan eller mycket sällan/aldrig haft anknytning arbetslivet.
- Högskoleverket gjorde år 2012 en kartläggning av lärosätenas arbete med utbildningarnas arbetsmarknadsanknytning. Några av verkets slutsatser var att samverkansarbetet inte var tillräckligt formaliserat och organiserat på central nivå hos lärosätena. De fann också brister i uppföljningen av

samverkansaktiviteterna och stora olikheter i den information som gavs till blivande studenter om utbildningarnas arbetsmarknadsrelevans⁵¹.

- Riksrevisionen granskade år 2009 lärosätenas, Högskoleverkets och regeringens insatser för att främja studenternas anställningsbarhet. Resultatet av granskningen sammanfattas i Riksrevisionens uppföljningsrapport år 2014 så här: *"Granskningen visade att arbetslivsanknytning i utbildningen inte säkerställdes och att det fanns brister i lärosätenas interna uppföljning av sina insatser. Studenterna fick otillräcklig information om arbetsmarknaden och ansvaret för vägledning om yrken och arbetsmarknad var otydligt. Frågan om anställningsbarhet var inte fokuserad i Högskoleverkets kvalitetsutvärderingar och det var också oklart om de nya kursmålen gav stöd åt insatser för att främja studenternas anställningsbarhet."*

Riksrevisionen (2009) gav en rad rekommendationer till regeringen för att främja studenternas anställningsbarhet. Ett flertal av dessa rekommendationer rör åtgärder för stärkt samverkan mellan högskolan och näringslivet inom ramen för högskolans utbildningsuppdrag, dvs. utbildningssamverkan.

Rekommendationerna var i korthet att:

- Högskoleverket skulle utvärdera om kursmålen främjar studenternas anställningsbarhet, samt utvärdera hur lärosätena hanterar dialogen med det omgivande samhället om utbildningarnas innehåll, dimensionering och studenternas omvärldskontakter.
- Högskoleverket skulle utveckla den arbetsmarknadsrelaterade informationen till blivande studenter.
- I högskoleförordningen skulle regeringen förtydliga lärosätenas ansvar för vägledning om studier och yrken och karriär på arbetsmarknaden
- Lärosätena rekommenderades att säkerställa arbetsmarknadsrelevans och – anknytning i utbildningarna. Samt utveckla sin arbetsmarknadsrelaterade information till blivande studenter och följa upp insatser för att främja anställningsbarheten.
- Högskoleverket borde i sitt kvalitetssäkringssystem inkludera bedömningskriterier med koppling till arbetslivsanknytning och anställningsbarhet.

Dessa rekommendationer har enligt Riksrevisionen (2014) endast delvis genomförts. Ett försök gjordes att föra in detta perspektiv i kvalitetsutvärderingssystemet som lanserades 2010, men det misslyckades på grund av metodproblem kopplat till alumni enkäter. Möjligen kommer det system för kvalitetssäkring som ska lanseras år 2016 lyckas bättre.

En fråga som Riksrevisionen inte berört i sina rekommendationer, är behovet av att förändra resurstilldelningen till lärosätena så att etableringen på arbetsmarknaden premieras mer än idag.

⁵¹ Högskoleverket, 2012

Sveriges Universitets- och Högskoleförbund, SUHF, skriver i en analys att *"Resurstilldelningssystemet belönar lärosätena när de anpassar utbudet till studenternas efterfrågan men inte nödvändigtvis när de anpassar utbildningsutbudet till arbetsmarknadens behov. Ett sådant beteende kan till och med bestraffas. Om lärosätena erbjuder sådan utbildning som arbetsmarknaden behöver men studenterna inte efterfrågar i tillräcklig omfattning, uteblir intäkterna."*⁵².

Svenskt Näringsliv (2013a) har uppmärksammat bristen på resurser kopplat till lärosätenas arbete med anställningsbarheten genom samverkan och kvalitetsutveckling. Svenskt Näringsliv föreslår därför att dagens resurstilldelningssystem kompletteras av komponenterna etablering, examen och kvalitet.

Låg etableringsgrad bland internationella studenter

Enligt enkätundersökningen *Value Migrations Survey*, vars resultat redogörs för i rapporten *Mobile Talent? The Staying Intentions of International Students in Five EU Countries*. Vill en stor andel av de internationella studenterna i Sverige stanna i landet efter sin examen, vilket är positivt. Tre av fyra har intentioner att stanna i Sverige, vilket är en bit högre än i Nederländerna men något lägre än i Tyskland⁵³.

Tabell 9. Andel av inresande masterstudenters intentioner att stanna i värdlandet efter examen.

	Tyskland	Nederländerna	Sverige
Vill stanna	79,8	64,0	75,7
Ej bestämt sig	10,9	19,6	9,9
Vill lämna	9,3	16,4	14,4

De internationella studenternas intentioner att stanna i Sverige efter sina studier står i skarp kontrast mot hur många som verkligen stannar och etablerar sig på arbetsmarknaden. Enligt Migrationsverkets statistik beviljades endast 556 personer arbetstillstånd för tidigare studenter, år 2014. Statistiken är lika nedslående ur ett längre perspektiv. Av totalt 51 985 tredjelandsstudenter som kom till Sverige under perioden 2009 – 2014 sökte och fick endast 4 519 arbetstillstånd, under samma period. Det ger en konverteringsfrekvens från studier till arbete på endast 8,7 procent.

Tabell 10. Uppehållstillstånd för studier och beviljade arbetstillstånd för tidigare tredjelandsstudenter, 2009 – 2014. Källa: Migrationsverket.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Summa	Andel totalt etablerade
Beviljade uppehållstillstånd för studier, tredjelandsstudenter	13487	14188	6836	7092	7559	9267	58429	7,7 procent
Beviljade arbetstillstånd, för personer som studerar, tredjelandsstudenter	405	453	1053	1203	849	556	4519	

⁵² SUHF, 2014

⁵³ Expert Council of German Foundations on Integration and Migration (SVR), 2012

Av de 4519 personer i tabellen ovan som beviljades arbetstillstånd efter att tidigare haft uppehållstillstånd för studier, var det dessutom endast 758 personer som fick permanent uppehållstillstånd under samma period. Det innebär att endast 1,3 procent av de inresande tredjelandsstudenterna lyckats etablera sig långsiktigt.

Ovanstående siffror innehåller en del mätproblem, exempelvis har flera reformer genomförts under perioden 2009-2014 som påverkar statistiken i olika riktningar. Dessutom är det bättre att mäta övergången till arbete med några års eftersläpning. Men trots allt ger siffrorna en tydlig indikation om att en väldigt liten andel av de internationella studenterna etablerar sig på den svenska arbetsmarknaden.

En del av problematiken kan bestå i förekomsten av etableringshinder som försvårar övergången till arbetsmarknaden. Men den låga etableringsgraden kan också bero på konkurrens från andra länders arbetsmarknader och bristande intresse för att arbeta i Sverige.

Hinder som begränsar internationella studenters etablering på arbetsmarknaden

Enligt undersökningen *International Student Barometer* (2013) anser internationella studenter som studerar i Sverige att arbetslivsanknytningen i utbildningarna fungerar dåligt⁵⁴. De områden som ur studenternas egna perspektiv framstår som de största utmaningarna för Sverige relativt omvärlden redovisas i tabell 11 nedan.

Tabell 11. Andel internationella studenter som är nöjda med sin studievistelse ur olika perspektiv. Källa: *International Student Barometer* 2013.

	Globalt	Sverige	Differens
Tjäna pengar	51	20	-31
Levnadsomkostnader	60	37	-23
Karriärrådgivning	71	55	-16
Arbetserfarenhet	67	52	-15
Anställningsbarhet	77	68	-9

Internationella studenter i Sverige är i lägre grad än det globala genomsnittet nöjda med möjligheterna att tjäna pengar under sin studietid, med levnadsomkostnaderna under studietiden och med den karriärrådgivning, de möjligheter till arbetserfarenhet och de förutsättningar för ökad anställningsbarhet som ges inom ramen för utbildningarna.

Denna bild bekräftas av undersökningen *Train and retain. Career Support for International Students in Canada, Germany, the Netherlands and Sweden* (SVR, 2015) framkommer att svenska lärosäten ligger lågt avseende samverkan och stöd för att hjälpa internationella studenter med etableringen på arbetsmarknaden⁵⁵. De främsta

⁵⁴ År 2013 svarade ca 5 200 internationella studenter i Sverige på hur de upplever studievistelsen här. Detta jämfördes sedan med genomsnittet för hur internationella studenter i andra länder (totalt 144 000) svarat på samma enkät.

⁵⁵ The Expert Council of German Foundations on Integration and Migration (SVR), 2015. En central del av rapporten utgörs av en enkätundersökning till anställda med ledande befattningar inom funktionerna karriärservice och internationalisering. Enkäten gick till 38 lärosäten i Sverige varav 30 svarade.

utmaningarna för etableringen av internationella studenter som lyfts fram i undersökningen är:

- Bristande språkfärdigheter. Det är viktigt att tillgodogöra sig värdlandets språk för att vara gångbar på arbetsmarknaden. Mer än två tredjedelar av respondenterna på de undersökta lärosätena i Sverige, Tyskland och Nederländerna anger att bristande kunskaper i värdlandets språk är det främsta etableringshindret för internationella studenter.
- Bristande arbetslivserfarenhet i värdlandet. Många internationella studenter får dels för lite arbetslivskontakter och -erfarenhet under studietiden och dels för lite information om de jobbmöjligheter som finns. Ett övergripande etableringshinder är att internationella studenter ofta saknar strategier för jobsökande, nätverk med arbetsgivare och sällan vet vilka språkkrav som ställs.
- Avvaktande arbetsgivare, särskilt mindre företag. Trots att många arbetsgivare anger att internationell kompetens är viktigt för deras verksamhet, finns det också en tveksamhet kring att anställa internationella studenter. Detta beror delvis på okunskap om de kunskaper och färdigheter som de internationella studenterna besitter. Men arbetsgivare tvekar också på grund av att rekrytering av internationella studenter kan upplevas krångligt, på grund av olika regler och krav från myndigheterna. Arbetsgivarnas tveksamhet kan också beror på att de räknar med högre kostnader för färdigutbildning av internationella studenter, och högre anställningsrisker förknippat med denna grups förväntat höga rörlighet.
- Brist på karriärstöd hos lärosätena. Många internationella studenter är missnöjda med bristen på karriärstöd anpassat för deras behov, tillgängligt och tidigt under studietiden.
- Legala barriärer. I undersökningen anger representanter för svenska lärosäten att sex månader är för kort tid för internationella studenter att stanna och söka jobb efter sina studier. Generellt sett är bristande kunskaper hos studenterna om regler och procedurer kopplade till möjligheten att få arbetstillstånd ett problem i alla de undersökta länderna.
- Betydande avhopp från studierna bland internationella studenter. Detta är vanligt i alla de undersökta länderna och orsakerna är inte fullständigt klarlagda.

Bristande karriär- och etableringsstöd hos svenska lärosäten

Ett sätt att hjälpa internationella studenter att hitta vägar in på arbetsmarknaden är genom att erbjuda råd och stöd för att hantera de praktiska hinder som finns. Det kan handla om att åtgärda bristande kunskaper i svenska, öka kunskaperna om arbetsmarknaden, informera om kulturella skillnader samt genom att erbjuda kontakter med och konpraktikplatser hos arbetsgivare.

Nedanstående tabell är hämtad ur undersökningen *Train and retain* och jämför utbudet av riktad karriärservice till internationella studenter i Sverige, Nederländerna, Tyskland och Kanada.⁵⁶

⁵⁶ The expert council of German foundations on integration and migration (SVR), 2015.

Tabell 12. Karriärservice riktat specifikt till internationella studenter, 2015⁵⁷

	Andel lärosäten med karriärservice riktat specifikt till internationella studenter	Vanligaste tjänsterna som erbjuds inom karriärservicen
Kanada	58 %	(1) hjälp med jobbansökningar (2) hjälp med praktikplatser, traineejobb mm (3) karriärrådgivning
Tyskland	56 %	(1) hjälp med jobbansökningar (2) information om arbetsmarknaden (3) karriärrådgivning
Nederländerna	52 %	(1) information om arbetsmarknaden (2) hjälp med jobbansökningar (3) karriärrådgivning
Sverige	30 %	(1) hjälp med jobbansökningar (2) karriärrådgivning (3) information om arbetsmarknaden

Resultaten visar att det är relativt sett en lägre andel bland de svenska lärosätena som erbjuder anpassad karriärservice, jämfört med hur det ser ut i Kanada, Tyskland och Nederländerna.

Ett grundläggande problem kan vara att frågan om arbetsmarknadsanknytning för internationella studenter inte fått särskilt hög prioritet på ledningsnivå hos lärosätena. Sveriges Förenade Studentkårers (SFS) granskning av lärosätenas arbete med internationalisering (SFS, 2014) visade på en bristande koppling mellan internationalisering och arbetslivsanknytning i lärosätenas policydokument. Arbetslivsanknytning nämns mycket sällan i lärosätenas policydokument gällande internationaliseringsarbetet.

Vidare konstaterar SFS "Att Sverige får låga betyg vad gäller arbetslivsanknytning är inte bara en fråga som rör internationella studenter. Flera undersökningar visar att studenter över lag efterfrågar mer kontakt med arbetslivet. SFS anser att lärosätena måste arbeta mer målmedvetet för att förbättra arbetslivsanknytningen för alla studenter. Alla initiativ för att förbättra arbetslivsanknytningen för inhemska, inresande och utresande studenter är därmed välkomna. För att skapa en långsiktig förändring tror SFS att finansieringssystemet till högre utbildning måste göras om. Lärosätena behöver både förutsättningar och incitament att säkerställa en god arbetslivsanknytning för alla studenter. Idag ska exempelvis verksamhetsförlagda inslag finansieras inom ramarna för ordinarie resurstilldelning och arbetslivsanknutna inslag premieras inte i Universitetskanslersämbetets kvalitetsutvärderingar."⁵⁸

En slutsats av ovanstående fakta och resonemang är att det finns ett behov av att utveckla karriärservicen och etableringsstödet för målgruppen internationella studenter specifikt, men även generellt för alla studenter.

Behovet av fler kurser i svenska

Som redovisats ovan framkom det i undersökningen *Train and retain* att två tredjedelar av de svarande respondenterna vid svenska lärosäten angav att bristande språkfärdigheter (i svenska) är det största etableringshindret för internationella studenter.

Att arbetsgivarna vid rekrytering tillskriver förmågan att kunna kommunicera på svenska stor betydelse framkom även i en undersökning av kompetenskraven i tjänstesektorn, 2011.⁵⁹

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ SFS, 2014.

⁵⁹ Almega, 2011

Även i Sveriges förenade studentkårers undersökning om internationaliseringsarbetet på 27 svenska lärosäten, lyfts behovet av fler kurser i svenska riktat till internationella studenter⁶⁰.

Utbudet av kurser i svenska som vänder sig till internationella studenter gav i december 2015 en träfflista på 25 kurser vid 9 lärosäten. Dessa kurser var ofta korta, motsvarande en kvarts eller en halv termin. Detta ger en indikation om att utbudet av kurser i svenska riktat till målgruppen inte är särskilt stort i förhållande till volymen inresande studenter⁶¹.

Webbsajten www.studyinsweden.se riktar sig till internationella studenter och ger bland annat information om möjligheten att läsa kurser i svenska. Enligt den information som finns på sajten tycks utbudet av längre utbildningar i svenska för målgruppen vara mycket litet. I januari 2016 marknadsförs endast tre ettåriga heltidskurser i svenska som riktar sig till internationella studenter, vid svenska lärosäten. På plussidan finns samtidigt Svenska Institutets satsning på sajten learningswedish.se, i samarbete med några lärosäten. Sajten erbjuder gratis självinstruerande utbildning i grundläggande svenska, med möjlighet att köpa lärarledd undervisningstid vid behov.

Sammanfattningsvis finns det indikationer om att utbudet av kurser i svenska riktat till internationella studenter behöver stärkas. Idag är utbudet litet och de flesta kurserna är korta.

Handläggningstider för arbetstillstånd behöver kortas

Ett enkelt och öppet regelverk samt snabb och smidig behandling av ansökningar om studie- och arbetstillstånd utmaning är viktigt för att de internationella studenterna ska söka utbildning och arbete i Sverige. Idag finns emellertid både begränsande regler och problem med långa handläggningstider.

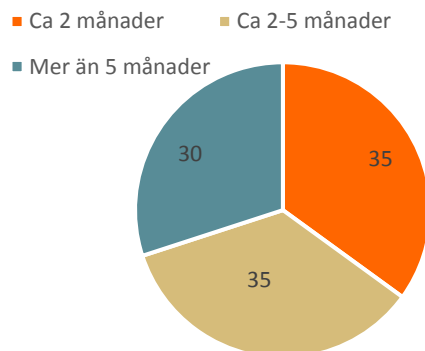
Internationella studenter behöver först söka uppehållstillstånd för studier i Sverige för att etablera sig som student. Under studietiden har internationella studenter rätt att arbeta utan arbetstillstånd, men efter studierna krävs arbetstillstånd för att få tillgång till den svenska arbetsmarknaden. Arbetstillstånd kräver i sin tur ett erbjudande om arbete från en svensk arbetsgivare, med krav på en viss minimiomfattning och vissa minimivillkor (motsvarande gällande kollektivavtal i yrket eller branschen). För att hitta intresserad arbetsgivare finns möjlighet att stanna i sex månader efter studietiden utan arbetstillstånd. Efter fyra års heltidsarbete (eller efter arbete i minst fyra av de senaste sju åren) i Sverige finns sedan möjlighet att söka permanent uppehållstillstånd.

Detta innebär att etableringsprocessen är omgärdad av en rad regler och begränsningar samt krav på att ansöka om olika tillstånd och att hitta arbete som motsvarar olika uppställda villkor. De olika stegen i etableringsprocessen innebär i sig en avsevärd tidsåtgång. Därutöver finns problematiken med långa handläggningstider vid ansökan om studie- och arbetstillstånd.

⁶⁰ SFS, 2014

⁶¹ I steg ett användes sökordet "svenska", och i träfflistan söktes därefter på "internat", "utlä", "swedish".

Figur 11. Andel ärenden med olika handläggningstider för förstagångsansökan om arbetstillstånd, 2016-01-01. Källa: Migrationsverket

Ärenden som uppfyller kraven för snabba beslut tar ca 2 månader att handlägga, utgör 35 procent av totalen. Ärenden som behöver kompletteras tar ca 2-5 månader (35 procent), och ärenden som behöver utredas mer tar ca 5 månader (30 procent).

År 2014 genomfördes en reform som bland annat syftade till att underlätta tredjelandsstudenters möjligheter att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden. Förslagen, som fram i regeringens proposition *Cirkulär migration och utveckling* (2013/14:213), var i korthet följande:

- Permanent uppehållstillstånd kan beviljas för personer som sammanlagt fyra år under de senaste sju åren har haft uppehållstillstånd för studier för utbildning på forskarnivå.
- Även familjemedlemmar till doktorander kan beviljas kunna beviljas uppehålls- och arbetstillstånd.
- Studenter som fullgjort sina högskolestudier kan ansöka om förlängt uppehållstillstånd för att stanna och söka arbete i sex månader.

Regelförändringarna har gjort det enklare för internationella studenter att etablera sig, men det finns fortfarande ett betydande utrymme för fortsatta förenklingar och förbättringar. Ett exempel är att inresande tredjelandsstudenter har bättre möjligheter att stanna efter studierna och söka jobb i exempelvis Tyskland (18 månader), Nederländerna (12 månader) och Kanada (36 månader).

Stipendiesystemet behöver bli mer orienterat mot talang och etablering

Som framgick av avsnitt 4.4 är huvuddelen av de stipendier som tredjelandsstudenter kan söka för studier i Sverige finansierade via biståndspolitiken. Detta innebär att stipendierna kopplas till de länder Sverige valt att prioritera i biståndspolitiken, vilket i sin tur minskar lärosätenas möjlighet att använda stipendierna strategiskt⁶².

Att Sverige hämtar en stor del av finansieringen av stipendierna till tredjelandsstudenter ur biståndspolitiken innebär också risker för att talang- och arbetsmarknadsaspekterna inte ges tillräcklig prioritet. Ett tydligare talangperspektiv skulle kunna innebära att

⁶² Högskoleverket, Avgiftsreformen - lärosätenas första erfarenheter, 2011:17

stipendier istället riktas till särskilt talangfulla internationella studenter, antingen baserat på tidigare meriter eller via urvalsprocesser som kan användas för att skapa god matchning mot behoven hos svenska lärosäten och den svenska arbetsmarknaden.

Arbetsmarknadsperspektivet skulle även kunna stärkas i stipendiesystemet exempelvis genom att erbjuda positiva ekonomiska incitament för de studenter som lyckas etablera sig på den svenska arbetsmarknaden, genom någon form av etableringsbonus.

Svenska Institutet skriver i sitt budgetunderlag för åren 2012-2014 att stipendiesystemet borde vara öppet för alla länder enligt förebild från Fulbright-modellen, som är ett stort amerikanskt stipendieprogram riktat till internationella studenter.

"Konkurrensen om de bästa studenterna är stenhård och om Sverige inte kan erbjuda dem bättre – eller åtminstone lika bra - villkor för att studera här, kommer de inte att komma. Om Sverige däremot kan attrahera ett antal särskilt begåvade studenter, bidrar detta till att stärka svensk högre utbildning och ökar även förutsättningarna långsiktigt att få hit fler betalande studenter. Ett stipendieprogram av denna typ är också ett mycket effektivt sätt att skapa medial uppmärksamhet kring Sverige som studiedestination i viktiga länder. Det sänder också en tydlig signal om att Sverige menar allvar med att attrahera talang."

- Ur Svenska Institutets budgetunderlag 2012-2014, s 34.

Studenter som söker stipendier från programmet väljs ut mot bakgrund av akademiska prestationer och ledarskapspotential. Fulbright-stipendier har getts till 325 000 studenter från 155 länder de senaste sex åren. Fulbright-modellen innebär också att värdlandet är mån om att vidmakthålla en långsiktig relation och kontakt med tidigare stipendiater och gäststudenter.

Ett förslag kring att stärka arbetsmarknadsanknytningen i stipendiesystemet har lagts fram av Boston Consulting Group. Förslaget går ut på att koppla resursnivån i stipendiesystemet, nationellt och lokalt, till hur många internationella studenter som etablerar sig på arbetsmarknaden eller går vidare till forskarutbildning⁶³. Detta skulle ge lärosätena ökade incitament att förbereda de internationella studenterna för arbetsmarknaden.

Små arbetsgivare rekryterar få internationella studenter

I undersökningen *Train and retain* framkommer att det främst är stora arbetsgivare i Sverige som agerar aktivt för att bidra till att internationella studenter får kontakt med arbetsmarknaden. Små och medelstora företag, lokala arbetsförmedlingar och andra aktörer är endast sporadiskt engagerade i denna uppgift. Arbetsgivare av alla storlekar, privata och offentliga, behöver bli mer öppna för mångfald och arbeta mer aktivt med att attrahera internationella studenter.

En utmaning i sammanhanget är att många mindre företag saknar administrativa resurser för att hinna med att ta emot studenter på praktik, eller ge internationella studenter det extra stöd de kan tänkas behöva under sin färdigutbildningsperiod hos arbetsgivaren.

⁶³ Boston Consulting Group, 2013

Ett sätt att stimulera arbetsgivare i små och medelstora företag att bidra mer till rekrytering av internationella studenter är att införa ekonomiska incitament för att ta emot internationella studenter på praktik. I rapporten *Utbildningssamverkan – för jobb, innovation och företagande* (Bengtsson, Lars. 2013) föreslår författaren att det bör införas ett system med samverkanscheckar som riktar sig till små och medelstora företag som tar emot studenter på praktik. Andra sätt att underlätta för arbetsgivare att rekrytera studenter, som prövats i andra länder, är dels via så kallade studentmedarbetaravtal (Danmark)⁶⁴, dels genom att erbjuda skattelättnader för SME-företags investeringar i kompetensutveckling av sin personal (Tyskland, Nederländerna och Österrike)⁶⁵. Studentmedarbetaravtal syftar till att underlätta för studenter att jobba extra med relevanta arbeten under studietiden, medan skatteavdrag för kompetensinvesteringar är ett verktyg som kan underlätta företagets färdigutbildning av nyexaminerade studenter.

⁶⁴ Svenskt Näringsliv, 2010

⁶⁵ World Economic Forum, 2010

6. SLUTSATSER

Förmågan att ta tillvara på humankapital, idéer och forskningsresultat är en viktig förutsättning för att svenskt näringsliv ska kunna fortsätta att utvecklas och därmed bidra till ökad sysselsättning. Att företag i Sverige har tillgång till välutbildad arbetskraft är också en viktig förutsättning för att både kunna attrahera och få företag att stanna i Sverige. En rad studier visar vidare att internationella studenter som stannar i Sverige är en god investering för det svenska näringslivet och samhället.

Den internationella konkurrensen om välutbildad och lätttrörlig arbetskraft ökar. Sverige står, liksom övriga länder i Europa, inför demografiska utmaningar. Samtidigt förutspås efterfrågan på lågutbildad arbetskraft minska till förmån för högskoleutbildade. Att attrahera och behålla akademisk kompetens blir därmed en viktig tillväxtfråga framöver.

Företagens internationella rörlighet ökar och ur ett svenskt perspektiv handlar utmaningen både om att behålla svenska huvudkontor och att få utländska företag att investera och etablera sig i Sverige. Samhällets investeringar i högre utbildning och forskning är en viktig konkurrensfaktor, men därutöver behöver också regelverket för kompetensmigration vara smidigt. Många individer och företag möter idag problem med långa handläggningstider hos Migrationsverket, dessa behöver kortas ner.

Högskolepolitiken har blivit allt mer internationellt orienterad och en global utbildningsmarknad växer fram, vilket skapar nya utmaningar och möjligheter för svenska lärosäten. Konkurrensen med lärosäten i andra länder och med nya privata aktörer på utbildningsmarknaden växer. Nya strategier behöver utvecklas för att attrahera internationella studenter, lärare och forskare, särskilt mot bakgrund av att studieavgifter för tredjelandsstudenter har införts.

Regeringens strategi för internationalisering är inte särskilt djupgående och omfattar inte perspektivet av att se potentialen i högre utbildning som en exportprodukt. Lärosätena upplever att styrningen kring frågor som rör internationalisering är diffus och att de saknar resurser och tid för strategiska satsningar. Den nationella strategin för internationalisering behöver vässas, konkretiseras och ges tydliga resurser. Marknads- och talangstrategier behöver i inom ramen för den nationella strategin, exempelvis genom ökad fokus på att se högre utbildning som en viktig exportvara. I detta sammanhang bör även de privata aktörerna bli fler som ett viktigt komplement till dagens breda och nationellt förankrade högskolor och universitet. Betalande studenter bidrar ekonomiskt och genom högt engagemang i valet av utbildning vilket kan bidra med höjd utbildningskvalitet. Det kan också ge resurstillskott som kan användas till att attrahera fler talanger genom marknadsföring och stipendier.

Sverige har i grunden god attraktionskraft genom att vara en stabil, trygg miljö med väl utbyggda välfärdssystem och hög nivå av generellt välbefinnande. Men några utmaningar återstår. Dels behöver Sverige som studiedestination marknadsföras bättre utomlands så att kunskaperna ökar om vad Sverige har att erbjuda. Svenska Institutet bör få ökade anslag för detta. Dels behöver inkomstskatternas högsta nivå sänkas för att göra det mer lockande att komma till Sverige för studier och arbete. Sverige har internationellt sett höga marginalskatter för höga inkomster, dessa bör sänkas. För att attrahera internationella experter kan villkoren i expertskatten förbättras. En möjlighet som finns

här är att införa skattelättnader för internationella studenter som jobbar extra eller etablerar sig på arbetsmarknaden efter sina studier.

Många internationella studenter vill jobba i Sverige efter sina studier, men allt för få gör det. Ett generellt problem är bristande samverkan högskola-näringsliv inom ramen för de utbildningar högskolorna ger. För få studenter får praktikmöjligheter, karriärrådgivning, språkstöd och kontakter med arbetsgivare under sin utbildningstid. Högskolepolitiken behöver därför bli mer aktivt inriktat på stärkt utbildningssamverkan högskola-näringsliv, både generellt och med inriktning mot de internationella studenterna. Lärosätena bör ges tydligare uppdrag och resurser för att utveckla anpassat karriärstöd och fler kurser i svenska.

Regelverken och handläggningstiderna kopplat till ansökningar om studie- och arbetstillstånd, samt möjligheten att få personnummer snabbt, behöver förbättras. Etableringstiden förlängs idag onödigt mycket av diverse regelkrångel och väntan. Perioden då det är möjligt att stanna och söka jobb i Sverige efter studietiden utan att söka arbetstillstånd bör förlängas.

Stipendier till internationella studenter är ett viktigt verktyg för attraktionskraft och hög etableringsgrad. Dagens stipendier är i huvudsak kopplade till biståndspolitiken och i mindre utsträckning fokuserade på att attrahera och behålla toptalanger, oavsett ursprungsland. Detta begränsar lärosätenas möjligheter att använda stipendierna för strategiska internationella samarbeten. Därför bör de talangorienterade stipendierna öka i omfattning, samtidigt som lärosätena ges större möjligheter att själva besluta om utformning och inriktning.

Få inresande studenter tycks etablera sig på den svenska arbetsmarknaden. Ett hinder kan vara att det krävs ekonomiska resurser för att stanna och söka jobb efter studierna. Därför kan det behövas någon form av ekonomiskt stöd under den tid (sex månader idag) som de internationella studenterna får stanna och söka jobb.

För att stimulera fler internationella studenter att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden finns också möjligheten att införa någon form etableringsbonus för den enskilda studenten – som faller ut om denne lyckas få och behålla ett kvalificerat jobb. Även lärosätena skulle kunna få en form av etableringsbonus, genom att koppla omfattningen av stipendiesystemet till etableringsgraden för de internationella studenterna nationellt och lokalt.

Slutligen har också arbetsgivarna ett ansvar för att de internationella studenterna etableras på arbetsmarknaden. Särskilt små och medelstora företag behöver bli bättre på att inkludera internationella studenter i sitt rekryteringsunderlag, och exempelvis genom att erbjuda praktikmöjligheter. Ökad mångfald på arbetsplatserna är viktigt för att klara internationaliseringens utmaningar och ger som forskningen visat ökade exportmöjligheter. Ökad mångkultur på arbetsplatserna och mer tillåtande attityd till att engelska används i kommunikationen mellan medarbetarna och med kunderna kan bidra till att öka attraktiviteten och förmågan att behålla fler internationella studenter.

KÄLLOR

- Achtenhagen, Leona. *Internationalization competence of SMEs*, Entreprenörskapsforum, 2011.
- Almega, *Globala värdekedjor – så påverkar de utrikeshandeln*, 2014.
- Almega, *Kompetenser för handlingskraft*, 2011.
- Almega, *Kompetensinvandring – så hotar motståndet svensk ekonomi*, 2014.
- Arbetsförmedlingen, *Nettoinvandring, sysselsättning och arbetskraft*, 2014.
- Arbetsförmedlingen, *Var finns jobben?* 2015.
- Arena idé, *900 miljarder skäl att uppskatta invandring*, 2015.
- Australian Council for Private Education and Training, *The Australian education sector and the economic contribution of international students*, 2009.
- Becker, Sascha O. Ekholm, Karolina. Nilsson Hakkala, Katariina. *Produktionen flyttar utomlands? SNS förlag*, 2010.
- Becker, Rosa & Kolster, Renze. *International student recruitment: policies and developments in selected countries*. Nuffic (Nederländernas organisation för internationellt samarbete i högre utbildning), 2012.
- Bengtsson, Lars. *Utbildningssamverkan – för jobb, innovation och företagande*. 2013
- Boston Consulting Group, *Förslag till ny stipendiemodell för utomeuropeiska studenter*, 2013.
- Cedefop, *Internationalisation and changing skills needs in European small firms*, 2002.
- DAAD. *The financial impact of cross-border student mobility on the economy of the host country*. 2013.
- Ekholm, Karolina. *Globaliseringens drivkrafter och samhällsekonomiska konsekvenser*, Globaliseringsrådet, 2008.
- Eklund, Johan E. Karlsson, Peter och Pettersson, Lars. *Högre utbildning och konkurrenskraft*, Jönköping International Business School, 2013.
- EMN Sverige, *Invandring av internationella studenter till Sverige*, 2012.
- Entreprenörskapsforum, *Utlandsfödda och företagens internationalisering – ett lyft för tjänsteexporten?* 2014.
- European Migration Network, *Attracting highly qualified and qualified third-country nationals to Sweden*, 2013.
- European Migration Network, *Immigration of International Students to Sweden*, 2012.
- EU-Kommissionen. *The European Higher Education Area in 2012, Bologna Process Implementation Report*. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2012.
- Högskoleverket, *Högre utbildning och forskning 1945 – 2005*, Rapport 2006:3 R.
- Högskoleverket, *Utländska studenter i Sverige*, 2008:7 R. 2008.
- Högskoleverkets rapportserie 2008:15. *En högskola i världen – internationalisering för kvalitet*. 2008.

Högskoleverket, *Kontaktaktiviteter – Högskolornas verksamheter för utbildningarnas arbetslivsanknytning*, rapport 2012:23 R, 2012.

IMF, *World economic outlook*. Kapitel 5. *Globalization of labor*. April 2007.

Institutet för framtidsstudier, *Free movers som resurs och strategi*, 2003.

IFAU, *Kontakter och ungdomars arbetsmarknadsinträde*, rapport 2013:20, 2013.

IFN (Institutet för näringslivsforskning), *Local Multipliers and Human Capital in the US and Sweden*. Av Moretti, Enrico och Thulin, Per. Working paper 914, 2012.

IMD, *World Talent Report 2015*, 2015.

ITPS (numera Tillväxtanalys), *Tillväxtpolitisk utblick*, nr 3 2007. 2007.

IT&Telekomföretagen, *Akut och strukturell kompetensbrist i IT- och telekomsektorn*, 2015.

Jusek, *Effektivare vägar mellan studier och arbetsliv*, 2011.

Kommerskollegium, rapport 2015:5. *Trade Costs of Visas and Work Permits, A trade facilitation perspective on movement of persons*. Stockholm. 2015.

Konjunkturinstitutet, *Är ett bibehållet offentligt åtagande ett hållbart åtagande?*, 2014.

Konjunkturinstitutet, *Konjunkturbarometern 2015 Q2*, 2015.

Kungliga Tekniska Högskolan. Årsredovisning: 2013. 2013.

Lifvendahl, Tove et al. *Sverige i den globala konkurrensen om kompetens. Jakten på det nya kapitalet*. Stockholm. Fores, 2014.

Långtidsutredningen 1999 bilaga 6, *Sveriges konkurrensfördelar för export och multinationell produktion*. 1999.

Mazzarol, T. *The Third Wave: Future Trends in International Education*, Centre for Entrepreneurial Management and Innovation, www.cemi.com.au, 2001.

Mazzarol, T. *Push-Pull Factors Influencing International Student Destination Choice*, Centre for Entrepreneurial Management and Innovation, www.cemi.com.au, 2011.

Morris- Lange, Simon. *International Survey-to Work Support Services for International Students in Four Countries*. The Expert Council of German Foundations in Integration and Migration, 2012.

Oecd, *Education at a glance*. 2014.

OECD, *Emergence of private higher education funding within the OECD area*, 2006.

OECD, *Global trade and specialization patterns over the next 50 years*, 2014.

Proposition 2000/01:12 *Beskattning av utländska nyckelpersoner*. 2001.

Proposition 2004/05:162. *Ny värld – ny högskola*. 2005.

Proposition 2008/09:175. *Gränslös kunskap – högskolan i globaliseringens tid*. 2009.

Proposition 2009/10:65. *Konkurrera med kvalitet – studieavgifter för utländska studenter*. 2010.

Riksrevisionen, *Studenternas anställningsbarhet – regeringens och*

högskolans insatser, RiR 2009:28, 2009.

Riksrevisionen, *Riksrevisionens uppföljningsrapport 2014*, 2014.

Saco, *Vad kostar en akademiker?* 2015.

SFS, *Räcker det med undervisning på engelska?* 2014.

SOU 2000:92. *Advantage Sweden – insatser för ökad rekrytering av utländska studenter till Sverige*. 2000.

STINT, *Förutsättningar för strategisk internationalisering vid svenska universitet och högskolor – en analys ur ett lednings- och styrelseperspektiv*, 2011a.

STINT, *Svenska kunskapssystemet – en möjlighet till framtida export*, 2011b.

SUHF, *Resurser för utbildning och forskning*, 2014.

Svenska Institutet, *Budgetunderlag 2012-2014*, 2011.

Svenska Institutet, *För Sverige i världen - årsredovisning 2014*, 2015.

Svenskt Näringsliv, *En bro till arbetsmarknaden – det danska studentmedarbetarsystemet*, 2010.

Svenskt Näringsliv, *Samverkan ger kvalificerade jobb och nöjdare studenter*, 2012.

Svenskt Näringsliv, *Ett nytt finansieringssystem för högskolan*, 2013a.

Svenskt Näringsliv, *Hur etableringar av nya aktörer inom högre utbildning kan underlättas*, 2013b.

The Expert Council of German Foundations on Integration and Migration (SVR), *Mobile Talent? The Staying Intentions of International Students in Five EU Countries*, 2012.

The Expert Council of German Foundations on Integration and Migration (SVR), *Train and retain*, 2015.

Tillväxtanalys, *Direktinvesteringar i tjänstesektorn och offshoring av tjänster*, 2011.

Tillväxtanalys, *Styrning och organisation av universitet*, 2014.

Tillväxtanalys, *Svenska koncerner med dotterbolag i utlandet 2012*, 2014.

Tillväxtanalys, *Utländska företag*, 2013.

Tillväxtverket, *Näringslivets internationalisering tar nya vägar, Företagens villkor och verklighet*, 2014.

Tillväxtanalys, *Forskning och utveckling i internationella företag 2013*, 2015.

UNESCO, *The international mobility of students in Asia and the Pacific*, 2013.

UNFPA (United Nations Population Fund), *The power of 1.8 billion*, 2014.

Universitetskanslersämbetet, *Fyra år med studieavgifter*, 2015a.

Universitetskanslersämbetet, *Inresande studenters prestationsgrad fortsätter att öka – En analys av studenternas prestationsgrad för läsåren 2004/05–2012/13*, 2015b.

Universitetskanslersämbetet, *Internationellt perspektiv*, 2013.

Universitetskanslersämbetet, *Utbildningens internationalisering*, UKÄ-rapport nr 21, 1974.

Universitets- och högskolerådets rapport. *Reflektioner om strategisk internationalisering*. Stockholm, 2014.

Utbildningsdepartementets skriftserie rapport nr 1. *Internationell rörlighet bland högskoleutbildade. Beskrivning av utvandring och invandring i Sverige under 1900-talet*. Stockholm: AB Danagårds Grafiska. 2001.

Världsbanken, *Sweden's Business Climate: Opportunities for Entrepreneurs through Improved Regulations*, 2014.

World Economic Forum, *Stimulating Economies through Fostering Talent Mobility*, 2010.

Webbmaterial:

Ekonomifakta.se; <http://www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Ekonomi/Utrikeshandel/Export-och-import-over-tid/>

Finlands utbildningsdepartement. Statsrådets principbeslut: *Från intresse till efterfrågan och produktstrategiska riktlinjer för Finlands utbildningsexport*, 29/4 2010; <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/artikkelit/koulutusvienti/liitteet/Utbildningsexportstrategi.pdf>

Forum för studentmobilitet. Fakta om studentmobilitet; <http://www.uhr.se/sv/Internationellt/Forum-for-internationalisering/Material-om-internationalisering>

Study in Germanys hemsida; https://www.study-in.de/en/plan-your-studies/requirements/8000-euros-for-one-year_27533.php

University world news, *International students: a \$100 billion business?*, 2009; <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20090925022811395>

Valles, Guillermo *Key trade and trade policy trends*, presentation vid United Nations Conference on Trade and Development, Genève, 18 – 22 maj 2015; http://unctad.org/meetings/en/Presentation/tdc_7th2015_item2_Valles_en.pdf

World Education News & Reviews (2009), *What defines an international student?* <http://wenr.wes.org/2009/09/wenr-september-2009-feature/>

Times Higher Education webbartikel, <https://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2014-15/world-ranking/analysis/tectonic-shifts-point-to-asia-taking-on-the-mantle>

<http://www.oresundsinstitutet.org/experts-katter-i-sverige-och-danmark/>

Övrigt material:

Aalto universitetets studentkårs hemsida; <http://ayy.fi/sv/blog/2013/11/11/vi-vill-ha-fler-internationella-studenter-med-terminsavgifter-far-vi-farre/>, 2013

International Student Barometer Autumn Wave 2013. I graduate International Insight, 2013.

Förslag till ny stipendiomodell för utomeuropeiska studenter. The Boston Consulting Group, 2013. Intern projektdokumentation.

Almega är Sveriges ledande arbetsgivarorganisation för tjänsteföretag. Vi är 175 anställda som representerar ett sextio-tal olika branscher i tjänstesektorn. Våra medlemmar är fler än 10 000 företag som anställer över 500 000 medarbetare. Almegas rådgivare och juridiska experter ger medlemsföretagen råd och stöd i alla sorters personalfrågor, från anställning till uppsägning. Vi förhandlar om cirka 140 olika kollektivavtal varje avtalsperiod. Almega är också en av de stora opinionsbildarna med tjänsteföretagens behov för ögonen.

The logo for Almega, featuring the word "ALMEGA" in a bold, orange, sans-serif typeface. The letters are closely spaced and have a modern, clean design.

läs mer på www.almega.se